

MASTEROPPGAVE

Emnekode: PE323L-1 23V

Navn: Guro Korsbrekke

Skjult stamming

En kvalitativ studie om skjult
stammehåndtering

Våren 2023

Dato: 15.05.2023

Totalt antall sider: 64

Forord

Skjult stamming – intensjoner og mulige konsekvenser

Som siste kapittel etter to givende år ved Nord Universitet i Bodø, avsluttes det hele med denne masteroppgaven. Disse to årene har gitt meg ny og verdifull kunnskap innenfor logopediens brede fagfelt, som jeg håper kan komme til nytte i videre arbeidsliv som nå står for tur. Det har vært lærerikt, og til tider krevende å arbeide med oppgaven, men den har gitt meg muligheten til å fordype meg i et område som engasjerer meg stort.

Dette prosjektet hadde ikke vært mulig å gjennomføre uten de fem deltakerne som tok kontakt og takket ja til å være med, og ikke minst dele sine livserfaringer med meg. Tusen takk for at dere stilte opp og tilførte dette prosjektet verdifull kunnskap om skjult stamming.

Jeg ønsker også å takke min veileder, Hilda Sønsterud, for kloke råd, gode diskusjoner og tilbakemeldinger som har vært til stor nytte fra start til slutt.

Takk til alle medstudenter for hyggelige, sosiale og faglige møter og diskusjoner på veien mot fullført logopediutdanning. Jeg ønsker også å takke mine gode studentkollegaer Maren og Frida for gode råd gjennom masterprosjektet og et godt samarbeid disse to årene.

Avslutningsvis ønsker jeg å rette en takk til min kjære familie og samboer for uvurderlig støtte, gode råd og korrekturlesning på veien mot logopedyrket.

Guro Apold Korsbrekke

Mai 2023

Totalt antall ord: 18275

Sammendrag

Problemstilling

Skjult stamming – hvilke intensjoner ligger til grunn for en slik håndteringsstrategi?

Med forskningsspørsmål:

1. Hvilke mulige motiver ligger til grunn for å skjule stamming?
2. Hvilke konsekvenser kan det å skjule ha?
3. Hva vil du vurdere som best mulig støtte? (Logoped, psykolog, nærpersoner etc)

Metode og materiale

I denne oppgaven har jeg tatt utgangspunkt i en kvalitativ metode for å svare på problemstillingen relatert til skjult stamming. Studien tar utgangspunkt i en fenomenologisk tilnærming. Det er gjennomført fem digitale intervjuer av voksne som stammer skjult, der samtlige ga tillatelse om bruk av lydopptak. Her ble appen «diktafon» brukt som verktøy for senere transkribering. Datamaterialet fra intervjuene ble kategorisert i det tematiske analyseprogrammet Nvivo 12, som utgangspunkt for presentasjon og diskusjon av funn.

Sentrale funn

Det er verdt å understreke at denne studien omhandler 5 personers opplevelser og erfaringer ved å stamme skjult, som dermed ikke nødvendigvis representerer andre sine oppfatninger av å stamme skjult. Likevel er det å anse gjennom deltakernes beskrivelser, at stamming medfører konsekvenser for sosial deltakelse og selvbylde i større eller mindre grad. Et sentralt funn er at frykten for å avsløre egen stamming er til stede hos flere, og fokuset hos enkelte har vært å *ikke* stamme. Negative følelser som frykt og skam er gjennomgående hos flere. Mangelen på kontroll i stammeøyeblikket, kan ofte resultere i situasjonsunngåelse for å manøvrere seg unna stammingen og ubehaget. Samtlige deltakere fortalte om opplevd energitap i større eller mindre grad, og enkelte beskrev en frustrasjon av å ikke bli tatt på alvor som en person som stammer, grunnet et tilsynelatende «flytende talepreg». Frykten for ydmykelse og det at taleflytbruddene synliggjøres og «blir lagt merke til» blant annet i sosiale settinger, ble beskrevet av flere.

Oppsummering

I det siste og avsluttende kapittelet, ønsker jeg ikke å komme frem til et konkret svar på problemstillingen. Jeg sammenfatter sentrale funn som er gjort, samt foreslår fremtidig forskning og veien videre mot en mer nyansert og helhetlig forståelse av skjult stamming.

Abstract

Research issue

Interiorized stuttering – which intentions can be explained as reasons for this type of strategy?

Research questions:

1. What motives can be explained for hiding stuttering moments?
2. Which consequences can we find of hiding?
3. What will you consider of the most optimal support? (speech therapist, psychologist, family and friends etc)

Research method and material

To answer my research issue and research questions, I have in this master thesis used a qualitative methodology with a phenomenological approach. I have interviewed five persons, through a digital platform. All of them gave permissions to be recorded though the interview. The application “Diktafon” through University of Oslo, were used as tool for analyzing and transcription. Then, the data material from the interviews were categorized within the thematic tool Nvivo 12, as a starting point for presentation and discussion of key findings.

Key findings

This master thesis concerns 5 persons experiences with hiding stuttering and are therefore not necessarily a representation of other people’s perceptions. Nevertheless, through the informants descriptions, we can see that stuttering entails consequences for social participation and self image. Some of the them in a greater degree than others. Another key finding is that the fear of self-disclosure is present among several, and the focus has been *not* to stutter. Negative emotions as fear and shame, as well the absence of control of stuttering moments, have been resulted in avoidance of situations to get away from a potential stuttering episode. All of the informants described an experienced loss of energy, some more than other. Some of them described about feelings of frustration of not being taken seriously, due to a audible fluent speech. The fear of humiliation and to «be noticed» as a person who stutter, in social settings, were describes by several.

Conclusion

In the concluding chapter, I am not going to give a final answer to the research issue. I rather choose to summarize key findings, and then suggests future research towards a nuanced understanding of interiorized stuttering.

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Skjult stamming – intensjoner og mulige konsekvenser	i
1. Innledning.....	1
1.1 Tema for oppgaven.....	1
1.2 Studiens bakgrunn, formål og aktualitet	1
1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål.....	2
1.3.1 Avgrensninger	2
1.4 Oppgavens oppbygning.....	3
2. Teoretisk grunnlag.....	5
2.1 Funksjonell kontekstualisme	5
2.2 Hva er stamming – er det et definisjonsspørsmål?	5
2.3 Hva er skjult stamming?	7
2.3.1 Årsak og prevalens	8
2.3.2 Det selvopplevde versus det hørbare.....	9
2.4 Konsekvenser ved å skjule – kontrollbehovet og energitapet	10
2.5 Opplevd støtte og verdien av dette	12
3. Metode og datainnsamling	14
3.1 Valg av metode.....	14
3.1.1 Fenomenologisk tilnærming	14
3.2 Vitenskapelig utgangspunkt og metodisk ramme.....	15
3.3 Utvalg	16
3.3.1 Pilotintervju.....	17
3.3.2 Intervjuguide	18
3.3.3 Gjennomføring av intervjuene	19
3.4 Datainnsamling og analyse.....	20
3.4.1 Transkripsjon.....	21
3.5 Studiens validitet, reliabilitet og overførbarhet i kvalitativ metode	22
3.6 Ethiske vurderinger og personvern hensyn	23
3.6.1 Respekt og varsomhet i møte med sårbare temaer	23
3.6.2 Anonymisering og sikring av informasjon.....	24
3.6.3 Fra transkripsjon til tekst – hvordan kan valgt metode løfte forskningsetiske dilemmaer?	24
4. Presentasjon av funn.....	25
4.1 Bakgrunnshistorikk.....	25
4.2 Enkeltopplevelser som har satt spor	25
4.3 Konsekvenser ved å skjule	26
4.4 Selvavsløring – kontrollbehov og energitap	28
4.5 Unngåelsesatferd	29
4.6 Opplevd støtte og logopedisk behandling	30
5.0 Diskusjon.....	32
5.1 Frykten for selvavsløring	32

5.1.1 Behovet for kontroll	33
5.2 En slags tosidig unngåelsesatferd – både som en konsekvens og en håndteringsstrategi?	34
5.2.1 Begrepet «unngåelse» i ulike varianter	37
5.3 Kostnaden ved å skjule stamming	37
5.4 Frykt og angst assosiert med stammingen – hva slags konsekvenser kan dette få?... 39	
5.5 Oppfølging både profesjonelt og personlig, og betydningen av dette.....	40
5.6 Mulige årsaker til å skjule - ser vi tendenser til sammenhenger?	42
6.0 Avslutning	44
6.1 Veien videre mot en bredere og mer nyansert forståelse av skjult stamming.....	45
Litteraturliste	47
Vedlegg	50
Intervjuguide	51
Informasjonsskriv	53
Samtykkeerklæring.....	56

1. Innledning

1.1 Tema for oppgaven

Temaet jeg har valgt for mitt masterprosjekt våren 2023, har pekt i retning taleflytfeltet. Nærmere bestemt har jeg undersøkt fenomenet skjult stamming og hva som kan ligge til grunn for at noen personer velger å håndtere stammingen sin skjult. Douglass et al. (2019, s. 3) forklarer skjult stamming med forsøk på å unngå stammeøyeblikk, i likhet med åpen stamming, men den skjulte stammingen ligner i større grad et flytende talepreg. Dermed kan ofte personer som skjuler stammingen sin, gå under radaren for det vi kan anse som «normal taleflyt» og er et mindre kjent fenomen enn åpen og hørbar stamming. Av den grunn har målet mitt vært å rette søkelyset mot de skjulte elementene ved stamming som taleflytvanske. Hva kan være grunner til at enkelte velger å skjule stammingen sin og hvilke konsekvenser kan dette medføre for personen? Har de mottatt noen former for støtte som har vært virkningsfullt for dem, og eventuelt støtte som har vært mindre virkningsfullt? Og avslutningsvis, har jeg forsøkt å foreslå interessante fremtidige temaområder som kan være av interesse å forske videre på, slik at denne delen av logopedien kan belyses og nyanseres i større grad.

1.2 Studiens bakgrunn, formål og aktualitet

Dersom vi ser nærmere på forskningen til Douglass et al. (2019), forklarer de at personer med skjult stamming lykkes med å bruke unngåelsesstrategier for å framtre som en «flytende taler» for tilhørerne. Mange ønsker ikke å bli oppfattet som en person som stammer, og bruker mye mentalt strev for å opprettholde dette inntrykket. Det kan gi oss et bilde av at vansker med taleflyt kan være en begrensende faktor i personens livsutfoldelse, livskvalitet og selvfølelse, og det mentale strevet kan gå på bekostningen av dette. Skjult stamming ser vi kan virke inngripende på mange områder i livet hos den enkelte, som belyser viktigheten av et økt fokus og behov for et større forskningsgrunnlag på området. Jeg ønsker at denne studien skal tilføre en nytteverdi for både fagpersoner, personer som stammer og de som står rundt i deres hverdag, slik at vi bedre kan forstå fenomenet og hvilke forhold som kan påvirke stammehåndtering mot det skjulte. Taleflytfeltet er komplekst og kan ha omfattende ringvirkninger for personens liv, som dannet mye av grunnlaget for hvorfor jeg valgte denne

tematikken. Egen personlig interesse og engasjement for skjult stamming utgjør selvsagt mye av bakgrunnen for temavalget, men den samfunnsmessige nytteverdien i form av økt kunnskap og forståelse står likevel sentralt. Er det noen som har opplevd å ikke bli møtt som en som stammer, grunnet nokså adekvat muntlig fungering? Har de opplevd noe tidligere, for eksempel positive eller negative reaksjoner fra nærpåsoner og bekjente som medførte at de valgte å skjule stammeatferden? Formålet med oppgaven er å få en dypere forståelse av forhold som gjør at stamming heller skjules for omverden, selv om det ofte koster krefter og kognitiv innsats for å opprettholde taleflyten. Forhåpentligvis vil en økt bevissthet og forståelse rundt denne delen av taleflytfeltet, være til hjelp for både personer med skjult stamming, og deres nærliggende instanser og personer. I tillegg håper jeg at dette prosjektet ikke bare øker min kunnskap som masterstudent og fremtidig logoped, men også andre logopeder som er i behandling med personer med skjult stamming.

1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål

Problemstilling: Skjult stamming – hvilke intensjoner ligger til grunn for en slik håndteringsstrategi?

Med tilhørende forskningsspørsmål:

1. Hvilke mulige motiver ligger til grunn for å skjule stamming?
2. Hvilke konsekvenser kan det å skjule ha?
3. Hva vil du vurdere som best mulig støtte? (Logoped, psykolog, nærpåsoner etc)

Forskningsspørsmålene har som formål å tydeliggjøre og nyansere nevnt problemstilling. På den måten ønsker jeg å undersøke nærmere forhold og motiver som kan ligge til grunn for valget av en skjult håndteringsstrategi. Hvilke konsekvenser kan skjult stamming bringe med seg, og i hvilken grad har støtte vært av betydning for deltakerne? Deres opplevde støtte trenger nødvendigvis ikke å være i form av logopedisk oppfølging, men på tvers av personlig og profesjonelt støtteapparat.

1.3.1 Avgrensninger

De fem deltakerne jeg har intervjuet innledningsvis i dette prosjektet, er voksne personer over fylte 18 år, som var et kriterium for å være med i studien. Jeg ønsket å spisse meg inn på voksne mennesker og deres selvopplevde erfaringer, som enten tidligere har stammet skjult og/eller fremdeles gjør det. I teorikapittelet nedenfor skal jeg ta for meg ulike områder og temaer omkring stamming på taleflytfeltet, særlig i retning av skjult stamming. Likevel ønsker

jeg å redegjøre for stamming på generelt grunnlag som et utgangspunkt og teoretisk forankring for videre drøfting og forståelse. Her vil ulike definisjoner og underliggende temaer som betydningen av å bli oppfattet som en person med flytende talepreg, mentalt strev, samt åpen og hørbar stamming kort bli gjort rede for.

Problemstillingen min vektlegger begrepet *intensjoner* for å håndtere stammeatferd skjult. For å spesifisere og tydeliggjøre dette begrepet, har jeg forsøkt med tilhørende forskningsspørsmål å peke på mulige årsaksgrunnlag for å skjule stamming. Kan vi ved hjelp av fem kvalitative intervjuer øke vår forståelse om hvilke forhold og elementer som kan ligge til grunn for en slik stammehåndtering? Kan vi oppdage likhetstrekk mellom deltakernes opplevelser og erfaringer, som kan klargjøre mulige motiver for å gå i retning en skjult stammehåndtering, fremfor en mer åpen og hørbar tilnærming? Disse spørsmålene skal klargjøres og nyanseres nærmere i diskusjonskapittelet etter presentasjon av funn.

Jeg har valgt i min studie å se på det å skjule stamming som en mulig håndteringsstrategi, mer enn en unngåelsesstrategi, selv om det i andre sammenhenger i faglitteraturen også kan betegnes som en ren unngåelsesstrategi. Faglitteraturen bærer preg av strategier den enkelte velger for å «unngå» situasjoner, ord, setninger, mennesker etc. I møte med mine fem deltakere har jeg bevisst valgt å bruke begrepet «håndtering» fremfor «unngåelse», til tross for at vi i forskningslitteratur og pensumlitteratur ofte blir introdusert for begrepet «unngåelsesatferd» i en mer negativ forstand. Hva som ligger bak valg av strategier og teknikker for å skjule stammeøyeblikk, kan oppleves svært individuelt og være situasjonsavhengig, som jeg skal komme nærmere tilbake til senere i oppgaven.

1.4 Oppgavens oppbygning

Oppgaven består av 6 kapitler. Dette første kapittelet tar for seg temaet for prosjektet og bakgrunnen for dette valget. I tillegg har jeg beskrevet nærmere studiens formål og aktualitet. Her ønsker jeg å belyse hva slags mulige konsekvenser det å skjule stammingen kan medføre, som et grunnlag for videre å tilføre nytteverdi på veien mot økt forståelse og kunnskap i logopedisk virke. Deretter har jeg presentert oppgavens problemstilling med tilhørende tre forskningsspørsmål, etterfulgt av avgrensninger og begrepsavklaring i lys av problemstillingen. I det andre kapittelet tar jeg for meg teorien og forskningslitteraturen omkring stamming og skjult stamming. Dette teoretiske rammeverket er tenkt som et grunnlag for forståelse og kunnskap, samt et utgangspunkt for å anvende teori for å forklare

egne funn. Videre omhandler kapittel 3 det metodiske rammeverket for oppgaven, bestående av mitt vitenskapelige ståsted, utvalg og datainnsamling, samt etiske betraktninger. I kapittel 4 presenterer jeg funn fra datamaterialet jeg har innhentet, i lys av problemstillingen med forskningsspørsmålene. Funnene skal diskuteres nærmere i kapittel 5, som tar for seg drøfting med utgangspunkt i teori og eksisterende forskning på feltet. Her ønsker jeg å både forklare egne funn opp mot relevant utvalgt litteratur, samt peke på teori som kan ha sammenheng med egne funn og resultater. Som siste ledd i oppgaven, vil kapittel 6 inneholde et avsluttende sammendrag og konklusjon.

2. Teoretisk grunnlag

2.1 Funksjonell kontekstualisme

Som en grunnleggende teoretisk forankring, ønsker jeg å bruke det Hayes et al. (2018, s. 50) kaller for funksjonell kontekstualisme innenfor aksept og verdibasert atferdsterapi (ACT). Akseptbegrepet står sentralt innenfor dette perspektivet, der det kan hjelpe klienten å se seg selv og andre i et metaperspektiv som del av en verden hvor ting henger sammen (Hayes et al, 2018, s. 46). Videre kommer det fram at unngåelsesatferd og vanskelige håndterbare følelser, kan erstattes med et større handlingsrom og engasjement. Et slikt perspektiv er relevant for mitt tema og problemstilling, da stammehåndtering i forbindelse med skjult stamming ofte kan favne om ulike unngåelsesstrategier. I tillegg beskrives den funksjonelle kontekstualismen som «handling-i-kontekst», der atferd varierer ut ifra hvilken situasjon klienten befinner seg i. Konsekvenser av handlingen står også sentralt for å vurdere helheten i handlingen, der indre atferd som tanker, emosjoner og unngåelsesatferd er vel så viktig som den ytre og hørbare. Dermed fanger ACT opp viktige elementer ved den skjulte stammingen, der vi kan trekke paralleller mot hvilke konsekvenser den kan ha, samt hvordan de underliggende elementene som eksempelvis assosierte følelser i tilknytning til stammeatferd, kan påvirke i sin helhet. Hvordan en atferd utløses i én situasjon, kan være svært annerledes i en annen. Med forståelse av den funksjonelle kontekstualismen i sammenheng med personer som skjuler sin stammeatferd, forankres dette teoretiske perspektivet som grunnlag for mitt prosjekt.

2.2 Hva er stamming – er det et definisjonsspørsmål?

Innenfor taleflytfeltet kan vi både i Norge og internasjonalt, finne utallige definisjoner og perspektiver på hva vansker med taleflyt kan innebære. World Health Organization (WHO) sin definisjon på utviklingsmessig stamming i den nyeste versjonen av ICD11, viser til å være kjennetegnet av hyppige forstyrrelser av det som kan anses som normal flyt og hastighet i talen. Disse forstyrrelsene eller taleflytbruddene forårsakes av repetisjoner, forlengelser av ord eller lyder, blokkeringer i talen og unngåelse eller erstatninger av ord (WHO, 2022). Denne definisjonen har tidligere hatt et fokus på de tre kjernetegnene på stammeatferd, nemlig repetisjoner, forlengelser og blokkeringer, og har dermed ikke omfavnet den sekundære atferden eller de følelsesmessige reaksjonene som ofte kan oppstå i takt med

primæratferden. Den oppdaterte definisjonen i ICD11, legger imidlertid til stammings innvirkning på blant annet sosiale, yrkesmessige og relasjonelle områder i livet til personer med taleflytvansker (WHO, 2022), som jeg skal komme nærmere inn på etter hvert.

Yaruss og Quesal (2004), trekker frem i sin studie, at noen definisjoner er sentralisert mot synlige og hørbare trekk, mens andre understreker stamming som opplevelsesbasert fra et førstepersonperspektiv. Ward (2018, s. 7) knytter primæratferden ved stamming opp mot det tilhørerne kan oppfatte visuelt og auditivt. Denne synlige og hørbare atferden er ofte det som kjennetegnes ved stamming. Van Riper (Ward, 2018; Van Riper, 1982) sin definisjon omfavner i likhet med WHO disse kjernetrekkene av primæratferd, men han inkluderer i tillegg talerens reaksjoner på taleflytbruddene. Disse reaksjonene peker på det opplevelsesbaserte og hvordan personen selv opplever og erfarer sine stammeøyeblikk.

Stamming kan fremtre av ulike årsaker og på ulike tidspunkt i livet. Ward (2018, s. 5) skiller på utviklingsmessig og ervervet stamming, der førstnevnte oppstår underveis i barndommen og er den vanligste formen. Den ervervede stammingen kan fremtre etter ulike former for nevrologiske skader eller påførte traumer som stoffmisbruk, slag eller hodeskade. I min studie hører samtlige informanter inn under utviklingsmessig stamming, og har stammet mer eller mindre fra barndommen av. Den skjulte stammingen er gradvis blitt utviklet til en automatisert håndteringsstrategi, med varierte konsekvenser for deres liv og deltakelse. Dette skal jeg komme nærmere inn på senere i oppgaven.

Yaruss og Quesal (2004, s. 5) påpeker et interessant skille mellom det opplevelsesbaserte fra personen selv som stammer, og det auditive bildet fra tilhørere. De understreker at alvorlighetsgraden i forhold til stammefrekvens, ikke nødvendigvis henger sammen med å identifisere seg selv som en «person som stammer». En person med hyppige stammeøyeblikk, kan bli oppfattet av de rundt som en person som stammer, men kanskje ikke av seg selv. Hvorvidt stammeatferden påvirker talen og kommunikasjonen til vedkommende, ser ut til å være mer komplisert enn å beregne ut fra stammefrekvens. På en annen side trekker Yaruss og Quesal (2004, s. 5) frem at personer som derimot har et tilsynelatende flytende talepreg, kan likevel identifisere seg selv som en person som stammer. Ifølge Sheehan (1970) sin isfjellanalogi, med viktigheten av de underliggende og skjulte elementene ved stamming, kan de assosierte følelsene påvirke kommunikasjonen, deltakelsen og selvbildet til vedkommende. Dermed er det viktig med en bevissthet omkring opplevd alvorlighetsgrad fra lytterne og fra

personen selv som stammer. Disse underliggende elementene kan omhandle blant annet følelser knyttet til skam, frykt og angst, isolasjon og unngåelse.

Innenfor litteraturen på taleflytfeltet finner vi ofte begrepet normal ikke-flyt, som ikke er det samme som stamming. Fogle (2018, s. 243) beskriver normal ikke-flyt i talen som noe som forekommer hos de fleste, både barn og voksne, og omhandler blant annet interjeksjoner (fylleord) i talen, repetisjoner, pauser mellom fraseringer, samt forlengelser av lyder. Slike brudd i taleflyten er vanlig at fremkommer hos mange, men det er likevel viktig å skille disse trekkene fra stamming. Ward (2018, s. 6) hevder det er tre sentrale faktorer som skiller normal ikke-flyt fra stamming, og løfter frem omfang og alvorlighetsgrad, frekvens og opplevd strev hos vedkommende. I likhet med Ward (2018), kommer det også frem av Fogle (2018, s. 244) at mengden hørbare stammeøyeblikk skiller personer som stammer fra personer med normal taleflyt. Her ser vi en tendens til et fokus på primæratferd, som vil si de hørbare og synlige trekkene ved stamming, og gir dermed et godt utgangspunkt for å inkludere de skjulte trekkene i større grad, som jeg skal diskutere senere i oppgaven.

2.3 Hva er skjult stamming?

Det kommer frem av Sønsterud et al. (2022) at personer med skjult stamming ofte kan tilegne en ineffektiv atferd som krever innsats og energi, for å opprettholde identiteten som en «flytende person». Dette kan ofte gå på bekostning av kognitivt strev for å ivareta det flytende talepreget. Personer med skjult stamming er ifølge Ward (2018, s. 7) en mindre gruppe som i større grad preges av unngåelsesatferd, og på engelsk fagspråk bruker begrepene «interiorized stuttering» eller «covert stuttering». I likhet med Constantino et al. (2017), som ble nevnt innledningsvis, kan denne gruppen ofte utvise et nokså flytende talemønster, underbygd av innarbeidede strategier for å unngå stammeøyeblikk. Dermed kan det tilsynelatende adekvate auditive bildet dekke over strev i det skjulte, som kan være vanskelig og nærmest umulig å fange opp blant tilhørerne. Av Fogle (2019, s. 244; Gregory, Campbell & Hill, 2003) løftes det frem viktigheten av at definisjoner av stamming bør inkludere de skjulte sidene så vel som de åpne og hørbare trekkene. Det kommer også frem sammenhengen mellom «overt» (åpne og hørbare trekk) og «covert» (skjulte trekk) atferd og reaksjoner, som betyr at de skjulte følelsene og tankene forsterkes når åpen og hørbar primæratferd øker. Åpen og skjult stammeatferd ser vi representerer stamming på hver sin måte og kommer til uttrykk på ulikt vis. De tilhører hver sin side av skalaen av det som synliggjøres og oppfattes av lytterne, men påvirker likevel hverandre. Denne sammenhengen har jeg forsøkt å ta med meg i prosjektet.

Tematikken tar i hovedsak for seg skjulte reaksjoner og strategier, men denne delen av stamming er ikke isolert og uavhengig fra de hørbare kjerneelementene.

Tidligere forskning på taleflytfeltet viser flere tiår hvor frekvensen av stammeøyeblikk ble målt som standard opp mot alvorlighetsgraden (Manning & Beck, 2014). Det vil si at %SS (stammede stavelser i prosent) ga et inntrykk av omfanget av taleflytvansken. Forskning i nyere tid viser en utvikling som i økende grad peker i retning av en helhetlig forståelse av stamming. Isfjellanalogien til Sheehan (1970) omfavner de mange elementene stamming kan inneholde, som ofte kan gå under radaren for tilhørerne rundt. Dette kan eksempelvis innebære skambelagte følelser, isolasjon og unngåelsesatferd, frykt og benektelse for personen som stammer. Disse elementene som lytterne ikke klarer å fange opp, er det jeg har forsøkt å undersøke nærmere i masteroppgaven min, og hvordan dette kan påvirke andre viktige livsområder.

Det er verdt å nevne WHO sin ICF-modell, som står for International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF, 2001). Denne modellen er en slags triangel som kobler sammen tre viktige funksjoner i personens liv, som også er relevant hos personer som stammer. De fysiologiske funksjonene kan vise seg i blant annet pust og stemmebruk hos personen som stammer. De to andre funksjonene, som er aktivitetsbegrensning og miljømessige faktorer, står særlig sentralt når det gjelder oppgaven min og dens problemstilling, som jeg ønsker å undersøke nærmere i oppgaven. Er stammingen i noen grad til hinder for hvorvidt vedkommende deltar og engasjerer seg i samfunnet, både sosialt, relasjonelt og yrkesmessig? Og hvordan har konteksten rundt personen som stammer og den opplevde støtten, påvirket eller lagt til rette for hvorvidt de har et positivt forhold til egen stamming? Denne modellen skal jeg komme nærmere tilbake til.

2.3.1 Årsak og prevalens

Prevalens forklarer Ward (2018, s. 12) med antall tilfeller av stamming i en spesifikk populasjon eller aldersgruppe. Antallet ser ut til å anta å være estimert til omtrent 1% i USA og Storbritannia. Dersom vi ser på insidens, som vil si tilfeller av stamming som oppstår i en spesifikk tidsperiode av livet, er forekomsten høyere. Studier har vist at omtrent 5% opplever stamming i løpet av livet (Ward, 2018, s. 12). Det er likevel verdt å bemerke seg at prevalens og insidens kan variere ut ifra aldersgrupper. Yairi og Ambrose (2013, s. 74) sin studie om prevalens og årsaksforhold, fant ut at prevalensen er høyere hos barn under 6 år, enn senere i livet. De påpeker at majoriteten som stammer, begynner å stamme i barndommen. Vi ser

dermed at tidlig onsets, som betyr starttidspunkt for stamming, virker inn på prevalensen i barne- og voksenalder. Når det gjelder kjønnsforskjeller er det dobbelt så mange gutter som jenter i tidlig førskolealder som stammer (Ward, 2018, s. 13).

Fogle (2019, s. 250) anbefaler et multifaktorielt perspektiv når vi ser på årsaksforhold, fremfor å fokusere på individuelle årsaker til stamming. Det er ofte flere elementer som sammen kan føre til at et barn begynner å stamme, både predisponible og miljømessige faktorer. Foreldreatferd, stressende miljø, kjønn, lite emosjonell støtte for barnet kan spille inn når stamming oppstår (Fogle, 2018, s. 250). Det kan være interessant å trekke frem det Fogle (2018, s. 250) forklarer om årsaksteorien i tilknytning til forventning og strev. Stamming er lært atferd på bakgrunn av foreldrenes krav og forventninger, som skaper frykt, unngåelsesatferd og strev som i seg selv utløpes i stamming. I tråd med Guitar (2014) sin forklaringsmodell om stammeutvikling, kan flytting og andre stressrelaterte hendelser i barnets liv, kritikk og påpekninger resultere til følelser som skam, frykt og frustrasjon. Slike negative følelsesmønstre kan medføre skjulte håndteringsstrategier, grunnet mangel på positive og forståelsesfulle responser fra miljøet rundt.

2.3.2 Det selvopplevde versus det hørbare

Én av de som forsker på skjult stamming, er henholdsvis Constantino et al. (2017, s. 37), som løfter frem fenomenet som en subjektiv opplevelsesbasert vanske. De påpeker at hvordan personer selv opplever å stamme, bør være det utslagsgivende for hvorvidt man tilhører denne gruppen av taleflytvansker og dens alvorlighetsgrad, og ikke det akustiske uttrykket som lyttere rundt fanger opp. Det kan være bakenforliggende strev og negative følelser relatert til en persons stammeetferd, til tross for et flytende talepreg. Dermed trenger ikke opplevelsen av å stamme og omfanget av stammeøyeblikk, nødvendigvis å være i samsvar med hverandre. Dermed vil det være interessant i mitt forskningsprosjekt, å finne mer ut om hvordan skjult stamming oppleves fra dette førstepersonperspektivet. Constantino og kollegaene løfter også frem hva målene til personer som stammer ofte kan være. De peker på trygghet, aksept og det å være tilfreds rundt sin egen stammeetferd i deres forsøk på å unngå stammingen. I de tilfellene hvor man i større grad identifiserer mer strev og innsats, som ofte kan være hos de som stammer skjult, peker de på spontanitet som mål. Opplevelsen av frihet i talesituasjoner kan være begrenset, da stammingen kan legge føringer for valg av ord og lyder for å bli oppfattet som en person med god taleflyt.

Freud og Amir (2020, s. 7) peker i likhet med Constantino og kollegaene, på stamming som en subjektivt opplevelsesbasert vanske, og trekker paralleller mot motstandsdyktighet ved personen. Et av resultatene de presenterer i sin studie er den sterke korrelasjonen mellom personens motstandsdyktighet og hvordan de opplever og mestrer utfordringene knyttet til stammingen sin. Høyt nivå av motstandsdyktighet samsvarer med hvordan de på en hensiktsmessig måte håndterte taleflytproblematikken på. Slike forskningsfunn kan være interessant å undersøke i tråd med hvordan mine informanter opplever støtte fra de rundt. Har de ressurssterke nærpå personer og profesjonelle instanser rundt seg, som hjelp til å håndtere den skjulte stammingen? Det kommer også frem av studien til Freud og Amir (2020, s. 7), at høyere nivå av velvære ble observert hos de som mottok former for sosial støtte. I lys av forskningsspørsmålet mitt om hva slags støtte de har opplevd vedrørende stammingen sin, kan denne litteraturen være av relevans i forskningsprosjektet mitt. Ser vi en tendens til hvordan den skjulte stammehåndteringen oppleves, i forhold til personens ressurser og støtte i sitt nettverk?

2.4 Konsekvenser ved å skjule – kontrollbehovet og energitapet

Det er i tillegg verdt å løfte frem studien til Sønsterud et al. (2022), som sammenligner og kontrasterer åpen og hørbar stamming med skjult stamming. De har gjort flere interessante forskningsfunn med relevans opp mot min studie. I tabell 3 fremkommer det en signifikant forskjell mellom de som stammer åpent og de som stammer skjult, i form av kontrollbehov og opplevelse av flyt i talen. Hos de som stammer skjult, er det viktigere og et betydelig sterkere ønske å oppleve kontroll og flyt i talen, sammenlignet med de som stammer åpent. I tillegg er det gjort et interessant funn i tabell 8, der det ser ut til å være en forskjell i forhold til ordunngåelse mellom de åpne og skjulte. De som stammer skjult opplever i større grad å ikke få sagt det de ønsker å si, og unngår ord. Disse forskningsfunnene er relevante opp mot min studie, da disse elementene kan spille inn som mulige årsaker til at personen velger å håndtere stammingen skjult.

I tråd med disse forskningsfunnene, kan vi sammenligne en annen relevant studie som omhandler opplevelser på gruppe- og individuelt nivå hos personer som stammer (Tichenor & Yaruss, 2019). Denne studien omhandler riktignok ikke spesifikt skjult stamming, men opplevelser fra personer som stammer generelt. Mange av deltakerne rapporterte om åpen og hørbar stammeatferd, men flere rapporterte også om mindre observerbare trekk som dermed er av relevans opp mot min studie. Flere informanter i studien til Tichenor og Yaruss (2019)

påpekte opplevelser som kjennetegner skjult stamming, og bidrar dermed til å bekrefte et omfang av skjult stamming. Hele 17,4% rapporterte at de ofte eller alltid mister oppmerksomheten og fokus i samtalen, 15% valgte ofte å være stille fremfor å snakke og 10,3% trakk seg bort fra situasjonen. Det kommer også frem av resultatene til Tichenor og Yaruss (2019), at dersom personen har som mål om å ikke stamme, øker sjansen for at disse konsekvensene forsterkes. Det betyr at å fokusere på å ikke stamme i ulike kommunikative settinger, kan bidra til at personen distanserer seg mentalt og fysisk, samt ikke får frem det man ønsker å si. I studien min ønsket jeg en bredere forståelse av hvorfor skjult stammehåndtering blir et faktum, og om en denne håndteringsstrategien kan legge føringer på noen av livets områder som blant annet det sosiale eller yrkesmessige. Derfor er disse funnene relevante for meg, fordi den ser på mål opp mot konsekvenser. Selv om studien viser flere funn vedrørende åpen stammeatferd, sitter flere av informantene på erfaringer som peker mot unngåelse, isolasjon og frykt for å «avsløre seg».

Det er i tillegg verdt å løfte frem en annen relevant artikkel av Briley og Kalinowski (2016), som omhandler sårbarheten knyttet til stamming og forhold som påvirker denne sårbarheten, både hos personer med åpen og skjult stammeatferd. De peker blant annet på personer med mild grad av stamming sin evne til å unngå hørbare og synlige trekk som forbindes med stamming. Som kompensatoriske strategier, velger de ofte «omveier» ved å bruke synonymer, korte fraseringer, pauser og fyllord for å opprettholde lytterens oppfatning av en flytende tale. Som et særlig relevant funn i lys av mitt tema og problemstilling, fremkommer det at hos personer som stammer skjult er situasjonsunngåelse et kjennetegn. Forberedelsesarbeid, overvåking for å unngå å bli avslørt, samt unngåelse av situasjoner som kan være triggende for stammingen, løftes frem som sentrale trekk ved skjult stamming. Sistnevnte trekk, nemlig triggerfaktorer eller «truende» situasjoner finner jeg interessant i forhold til min studie. Har mine informanter opplevd eller opplever lignende tankemønstre? Hvilket forhold har de til «å bli avslørt» og hvilke opplevelser har de rundt situasjonsunngåelse? Forskningsartikkelen til Briley og Kalinowski (2016) er relevant opp mot valgt tematikk, da unngåelsesatferd, frykt og andre konsekvenser belyser sentrale poeng ved min problemstilling og er elementer jeg ønsket å få en dypere forståelse rundt. Som nevnt ovenfor, påpekte Tichenor og Yaruss (2019) funn som går mer i retning unngåelse av ord og situasjoner, samt å være stille i stedet for å snakke. Briley og Kalinowski (2016) peker i tillegg på lingvistiske manøvreringer som eksempelvis bruk av synonymer og korte setninger med pauser. Når det er sagt, fokuserer sistnevnte på både personer med åpen og skjult stammeatferd. Likevel løfter disse to studiene frem ulike

perspektiver knyttet til skjult stamming, og belyser dermed relevante funn opp mot min problemstilling.

Craig et al. (2009) sin studie undersøker nærmere livskvalitet og grad av mestringstro, og hvordan disse to elementene utspiller seg ulikt mellom voksne personer som stammer og voksne personer som ikke stammer. I deres kvantitative forskningsdesign viser p-verdien på scoringer av vitalitet (livsglede), mental helse, samt sosial og emosjonell fungering en signifikant forskjell mellom personer som stammer og personer som ikke stammer. Personene som stammer viste betydelig lavere skåre på livskvalitet. I tillegg kommer det frem at graden av mestringstro blant personer som stammer og personer som ikke stammer, viste seg lavere hos gruppen som stammet. Hvilken relevans kan disse funnene ha for min problemstilling? Jeg ønsket innblikk i skjult stammehåndtering, og om forhold som blant annet redusert livskvalitet og lav mestringstro kan fortelle oss noe om mulige konsekvenser ved en slik håndteringsstrategi. Livsgleden og troen på seg selv og egne kvaliteter, kan virke begrensende hos personer som stammer, som Craig et al. (2009) viser til, og være til hinder for sosial deltakelse. Troen på mestring og utvikling hos seg selv, kan reduseres på bakgrunn av at man identifiserer seg som en person som stammer, og justerer dermed ned forventninger og muligheter hos seg selv. Gjennom min studie, har jeg forsøkt å undersøke nærmere rundt disse forholdene, og knytte dette opp mot ulike årsaker for skjult stammehåndtering.

2.5 Opplevd støtte og verdien av dette

Et viktig og relevant poeng som kommer frem av studien til Douglass et al. (2019) er opplevelsen av flytskapende teknikker i logopedisk stammebehandling hos personer som stammer skjult. Gjennom kvalitative intervjuer i denne studien, får vi innblikk i informanten «Doug» sin erfaring med behandling. Han forteller at han ikke trenger hjelp til å oppnå flyt i talen, da han mestret dette som skjult stammer. Det han imidlertid ønsket, var å få hjelp rundt de negative konsekvensene stammingen medførte, samt å bli tryggere på seg selv som en person som stammer. To av forskningsspørsmålene som stilles i min oppgave, er hvilke konsekvenser stammingen har medført, hva slags støtte de har opplevd fra blant annet logoped eller andre, som de vil vurdere som best mulig. Som nevnt, i studien til Douglass et al. (2019), hevder informanten «Doug» at han opplevde behandlingen som sløsing av tid, da fokuset lå på å oppnå taleflyt og ikke hvordan han kan håndtere ringvirkningene stammingen

ga for livet hans. Dette førte til mer unngåelsesatferd og tilbakefall til tidligere stammemønstre (Douglass et al, 2019, s. 8). Slike forskningsfunn som kommer frem av denne artikkelen, er av relevans til masteroppgaven min. Hvilke forhold og mekanismer kan føre til at enkelte velger å skjule stammingen sin, og hvordan opplever å bli møtt av de rundt? Dette skal jeg komme nærmere inn på i diskusjonskapittelet senere.

3. Metode og datainnsamling

3.1 Valg av metode

I mitt masterprosjekt har jeg valgt en kvalitativ tilnærming, med semistrukturerte intervjuer som forskningsmetode for å belyse problemstillingen og tilhørende forskningsspørsmål. Gjennom å intervju 5 voksne personer som stammer skjult, har jeg fått innblikk i deres bakgrunnshistorikk, fortellinger, subjektive opplevelser og assosierte følelser knyttet til stammeproblematikken. Derfor har jeg kommet frem til at et kvalitativt metode- og forskningsdesign med nære, informative og åpne samtaler informant og forsker oss imellom, vil skape et godt grunnlag og utgangspunkt for å besvare problemstillingen. I lys av det Johannessen et al. (2021, s. 23) beskriver om kvalitativ forskningsmetode, samsvarer dette godt med formålet mitt for prosjektet. De hevder at denne metodeformen egner seg godt «*når vi ønsker å forstå hvorfor mennesker tenker og handler som de gjør*». Dette er bakteppet for min problemstilling og hva jeg vil finne ut av gjennom intervjuene. Hva kan ligge til grunn for å skjule stamming og hvordan kan en slik stammehåndtering påvirke personens liv? Ved å gå mer i dybden ved disse spørsmålene, kan vi som logopeder øke vår forståelse og kunnskap i prosessene rundt stammehåndtering, for lettere å imøtekomme deres behov og følelser. Johannessen et al. (2021, s. 106) løfter frem frihet til å uttrykke seg i et intervju, sammenlignet med et spørreskjema. I mange av spørsmålene mine i intervjuguiden, forsøkte jeg å gi rom for at deltakeren selv medvirket i hva svaret skulle innebære. Det er nemlig deres erfaringer og oppfatninger, som Johannessen et al. (2021, s. 106) også understreker, som jeg ønsket å åpne opp for i samtalen. Stamming som taleflytvanske oppleves svært individuelt og blir omtalt av mange forskere som en subjektivt opplevelsbasert vanske. Det ville derfor blitt mer krevende å legge til rette for åpne skildringer og emosjonelle assosiasjoner, gjennom en mer distansert kvantitativ tilnærming.

3.1.1 Fenomenologisk tilnærming

I lys av den metodologiske posisjonen, ønsker jeg å trekke frem fenomenologiens sentrale rolle i min masteroppgave. I dette tilfellet studerer vi fenomener som viser seg for oss gjennom andres erfaringer, og bygger opp under det andre har opplevd (Johannessen et al, 2021, s. 168). Med problemstillingen som utgangspunkt, søker jeg etter en målgruppe som har opplevd eller enda opplever dette fenomenet. Bakgrunnen for et slikt førstehåndsperspektiv,

er i tråd med det Johannessen et al. (2021, s. 166) løfter frem om «levd erfaring». Det betyr at jeg ønsket å finne mennesker som selv har opplevd eller opplever fenomenet skjult stamming, og har kjent denne taleflytvanskens innvirkning på egen kropp. Innenfor fenomenologi som en vitenskapsteoretisk retning med relevans i utdanningsvitenskapen, ligger fokuset på det Michael Polanyi (Gilje & Grimen, 1993, s. 151), kaller for taus kunnskap. I møte med informantene, er ikke dialogen nødvendigvis formulert eller håndhevet gjennom ord, men bygget opp av handlinger og erfaringer jeg gjør meg underveis i takt med min forforståelse. Det er imidlertid viktig å understreke at deler av min forforståelse som jeg ikke har reflektert over i forkant, eller har et bevisst forhold til, som Gilje og Grimen (1993, s. 151) påpeker, kan legge føringer for mine tolkninger. Eksempelvis hadde jeg en formening innledningsvis i dette prosjektet, at personer som stammer skjult ofte bar preg av en stille og sjenert fremtoning basert på vanskebildet, som skulle vise seg ikke stemme overens med mange av deltakerne jeg ble kjent med. Min tause kunnskap og forforståelse utfordret dermed mine tolkninger om fenomenet jeg skulle undersøke.

3.2 Vitenskapelig utgangspunkt og metodisk ramme

Hvordan kan vitenskapsteoretiske perspektiver ses i lys av mitt forskningsprosjekt? Hvordan har jeg forsøkt å skaffe og samle inn kunnskap om skjult stamming fra et førstehåndsperspektiv? Med utgangspunkt i en konstruktivistisk tilnærming, er det personen selv som stammer skjult, som står i fokus. Innenfor et slikt vitenskapsteoretisk perspektiv finner vi viktigheten av å komme nært på mennesket og livsverden. Hva kan være intensjonene for å stamme skjult og hvilke konsekvenser kan denne håndteringsstrategien føre med seg? I lys av den hermeneutiske sirkelen, ønsker jeg å ivareta klientfokuset samtidig som å løfte blikket mot helheten og funksjonell kontekstualisme, samt forskning på taleflytfeltet. Den hermeneutiske sirkelen vektlegger ifølge Gilje og Grimen (1993, s. 153) sammenhengen mellom konteksten og delen vi skal fortolke. Skildringene som kommer frem av informantene og hva som kan ligge til grunn for at de skjuler stammingen sin, kan variere ut ifra konteksten og følelsen i det spesifikke stammeøyeblikket. Som «forfatter» av egen masteroppgave og prosjekt, har jeg forsøkt å være bevisst rundt det Hans Georg Gadamer (Gilje & Grimen, 1993, s. 148) kaller for forforståelse eller fordommer. Da jeg tok fatt på dette forskningsprosjektet, hadde jeg med meg forventninger og assosiasjoner til personer som stammer, som kan hjelpe meg å fange opp det jeg ønsker å se etter av informasjon og

elementer ved skjult stamming. Det er likevel også viktig å ivareta en bevissthet rundt egne personlige erfaringer. Gilje og Grimen (1993, s. 150) påpeker at menneskers tolkning av verden og fenomener tar også utgangspunkt i selvopplevde erfaringer. Det vil si at min personlige forståelse bestående av opplevelser og erfaringer fra eget liv, påvirker fortolkningen i intervjuene jeg har foretatt meg.

Dette er i tråd med slik jeg anser min ontologiske posisjon, der det mest verdifulle for meg å finne ut av, er klientenes opplevelse av taleflytvansken, hvilke konsekvenser stammingen kan ha medført og opplevd støtte fra de rundt og betydningen av støtten. Derfor kan vi si at det Moon og Blackman (2014, s. 1170) kaller for relativistisk ontologi belyser mitt forskningsmessige ståsted i dette forskningsprosjektet. Hver enkelt person som stammer skjult, erfarer virkeligheten gjennom sitt eget hode, og skiller seg fra andres opplevelser og erfaringer til tross for samme vanskebilde. Mennesker erfarer virkeligheten på sin egen unike måte, og samsvarer ikke nødvendigvis med andres erfaringer og perspektiver. I dette tilfellet med personer som stammer skjult, er det ikke nødvendigvis én oppskrift å gå etter eller én årsak til at man velger en gitt håndteringsstrategi, når man arbeider med mennesker i sårbare livssituasjoner. Alle har sine egne opplevde erfaringer, som ikke nødvendigvis samsvarer med andres erfaringer.

Når det gjelder epistemologien, handler dette perspektivet mer om hvordan jeg har oppdaget og skaffet meg nødvendig kunnskap i forskningsprosjektet. Som nevnt tidligere, har jeg tatt utgangspunkt i en kvalitativ metode for å samle inn datamateriale som grunnlag å besvare problemstillingen. Min epistemologiske posisjon omfavner en konstruktivistisk tilnærming, da informantenes personlige erfaringer og opplevelser, legger grunnlaget for deres oppfatning av virkeligheten (Moon & Blackman, 2014, s.1172). Personen og verden rundt er i et samspill med hverandre i et konstruktivistisk perspektiv, der den enkeltes oppfatning av virkeligheten, åpner ulike veier mot kunnskap og forståelse. Forskere på taleflytfeltet konstruerer og rekonstruerer kunnskap etter hvert som vi tilegner oss mer kunnskap og tolker nye ideer innenfor fagfeltet.

3.3 Utvalg

For å komme i kontakt med personer som stammer eller har stammet skjult, skrev jeg et innlegg på NIFS (Norsk Interesseforening for stamming og løpsk tale) sin Facebook-side. Her

informerte jeg om prosjektet og om målgruppen min, og ba de interesserte kontakte meg via e-postadressen min gjennom Nord Universitet. Målet mitt var å få tak i 3-5 informanter som ønsket å være med, men interessen viste seg å være større enn forventet. Etter kort tid fikk jeg 10 henvendelser, bestående av personer i alle aldre som meldte seg til å være med i studien. Av disse plukket jeg ut 5 personer, derav to kvinner og tre menn i et aldersspenn fra starten av 20-årene til 60-årene som beskrevet nedenfor. Deltakerne er beskrevet nærmere i tabellen under, og er navngitt med fiktive navn og uspesifisert alder av hensyn til personvern.

Karl	Ola	Kristian	Cecilie	Tuva
Starten av 60-årene	Starten av 30-årene	Slutten av 20-årene	Slutten av 20-årene	Starten av 20-årene
Vokst opp på et lite tettsted	Vokst opp på i en mindre by	Vokst opp i en mindre by	Vokst opp på et lite tettsted	Vokst opp på et lite tettsted
Har hatt en kort periode med oppfølging av logoped i ungdomsårene	Fått oppfølging av logoped kun i voksen alder	Har fått oppfølging av logoped både i barndommen og fremdeles i voksen alder	Har fått oppfølging av logoped på barneskolen	Har fått oppfølging av logoped kun i voksen alder
Stammehistorikk i familien	Usikker om det foreligger stammehistorikk i familien	Stamme - historikk i familien	Ingen stammehistorikk i familien	Usikker om det foreligger stammehistorikk i familien

3.3.1 Pilotintervju

Innledningsvis ble det gjennomført et pilotintervju i forkant av de intervjuene som representerer datamaterialet mitt. Dette ble gjennomført på en nær venn som selv har tidligere erfaring med å stamme. Formålet med pilotintervjuet var å undersøke om intervjuguiden min var forståelig for mottakeren, og om spørsmålene åpnet opp for de temaområdene jeg ønsket å

fordype meg i. I tillegg ga pilotintervjuet en grundig forberedelse i å stille konkrete spørsmål, være en god lytter, samt stille de rette oppfølgingsspørsmålene for å spisse meg inn på relevante temaer. I min oppgave vil det likevel være relevant og avgjørende at formuleringen av spørsmålene gir rom for åpne og detaljerte beskrivelser og fortellinger fra informantene. Derfor var det viktig at jeg som intervjuer var konkret i måten jeg ordla meg på, uten blant annet for mye fyllord, men at jeg samtidig ga deltakerne muligheten til fyldige svar. Dersom vedkommende fortalte om noe jeg fant interessant for min oppgave, forsøkte jeg å legge til «kan du fortelle litt mer om det?». Dermed ga pilotintervjuet anledning til å sikre at spørsmålene mine hadde ønsket funksjon, samt å teste meg selv i rollen som intervjuer (Dalen, 2011).

Gjennom pilotintervjuet fikk både jeg og personen jeg intervjuet, en følelse av manglende overgang mellom introduksjonsfasen og spørsmålsfasen. Dermed inkluderte jeg et spørsmål om noen i familien deres stammer/har stammet, for å introdusere temaet som en smidig overgang, som Johannessen et al. (2021, s. 112) anbefaler.

3.3.2 Intervjuguide

Innledningsvis i intervjuet ønsket jeg å lage en trygg og avslappet dialog med deltakerne, og hadde derfor en introduksjonsfase i intervjuguiden, hvor både jeg og deltakeren kunne fortelle litt om oss selv. Dette kunne gjerne innebære hva vi jobbet med/var utdannet som, bosted og alder. I tillegg inkluderte jeg i denne innledende fasen, et spørsmål om hvordan en nær venn eller familiemedlem ville beskrevet dem som person. Dette ga meg et inntrykk og oversiktsbilde av deltakerne og deres personlighetstrekk, som også er relevant for å se disse opp mot den skjulte stammeatferden.

Jeg delte opp intervjuguiden min i tre ulike kategorier, i tråd med problemstillingen og forskningsspørsmålene mine. Den første kategorien har jeg kalt for «mulige motiver for å skjule», hvor jeg gikk nærmere inn på eventuelle enkeltopplevelser, både i positiv og negativ grad, som har satt spor. Her var jeg også interessert i å høre om noen av disse opplevelsene har blitt et slags vendepunkt for dem, og som har gjort at de begynte å skjule stammingen sin. Videre spørsmål omhandlet hvilket forhold de har/har hatt til egen stamming og hvilke følelser de assosierer til stammingen. Jeg spurte også om når de ble bevisst på at de stammet og når de begynte å skjule den, samt hvilke reaksjoner de har fått eller enda opplever dersom de får et stammeøyeblikk.

I kategori 2 som jeg har valgt å kalle for «konsekvenser ved å skjule stamming», omhandlet spørsmålene hvordan stammingen har påvirket dem, om den har gitt deltakerne noen ekstra egenskaper og hvor mye energi de bruker eller har brukt på å skjule. Her kom det frem flere livshendelser, historier og minner på godt og vondt, som utdypes nærmere i kapittel 4 og 5. I den siste kategorien dreier spørsmålene seg mer om støtte rundt og logopedisk oppfølging, og handler om hva slags støtte som har vært mest virkningsfullt for dem. Her snakket vi både om den logopediske støtten og behandlingen, men også støtte utenfor logopedien.

3.3.3 Gjennomføring av intervjuene

Kommunikasjonen med deltakerne foregikk over e-post, og samtlige ble spurt om en digital møteplattform var greit for dem. Vi ble enige om passende dato og tidspunkt, og alle intervjuene ble gjennomført i løpet av januar 2023. Deltakerne fikk tilsendt informasjonsskriv med vedlagt samtykkeskjema på e-post, der samtykkeskjemaet med underskrift ble tilbakesendt før intervjuet. I informasjonsskrivet sto problemstillingen og forskningsspørsmålene mine oppført, som dermed ga deltakerne en pekepinn på temaet og områdene intervjuet skulle handle om.

De fleste deltakerne var hjemme hos seg selv, og enkelte satt på sin arbeidsplass. Johannessen et al. (2021, s. 122) påpeker at verdien av å sitte i trygge omgivelser kan være en forløsende faktor for mennesker som ellers ville slitt med å åpne seg. Det kan være et sårbart og vanskelig tema å snakke om, og et trygt hjemmemiljø kan dermed legge til rette for en god og avslappet dialog. I forkant av intervjuet, ble samtlige spurt om de ønsket å bruke kamera. I og med at intervjuene foregikk over skjerm, og dermed i en mer distansert møteform, ønsket jeg å få et inntrykk av personen. Dette ble samtykket av alle, og kameraet var skrudd på under hele intervjuet.

Flere av deltakerne påpekte selv at de var nervøse og at de ikke visste helt hva de gikk til, som forsterket verdien av den uformelle innledende dialogen. Mot slutten av introduksjonsfasen informerte jeg deltakeren om masterprosjektet, formålet og hvilke hensyn som tas i forhold til personvern. Som Johannessen et al. (2021, s. 111) også påpeker, understreket jeg at deltakeren har rett til å trekke seg fra studien når som helst. Som bindeledd mellom introduksjonsfasen og selve intervju spørsmålene, ble det forespurt om stammehistorikk i familien, (Johannessen et al. 2021, s. 112), og på den måten kunne jeg bevege meg over på temaet stamming, uten at dette forhåpentligvis kom brått på for deltakerne. Det er også en relevant opplysning å ha med, i forhold til stamming og dens genetiske komponent.

3.4 Datainnsamling og analyse

Etter at samtlige intervjuer ble gjennomført, satt jeg igjen med store mengder datamateriale og interessante forskningsfunn, som skulle kategoriseres. I Flick (2014, s. 306) sine faser for analyse av datamateriale for intervjuer, presenterer han en reorganisering av data, kategorier og fortellinger som en av de initierende fasene. I arbeidet med å strukturere og reorganisere datamaterialet mitt, har jeg tatt i bruk det tematiske analyseprogrammet Nvivo 12. Gjennom dette programmet har jeg laget en inndeling med temaer som gjenspeiler og tar utgangspunkt i forskningsspørsmålene. Hovedtemaene ble delt inn 6 kategorier. Innenfor den første kategorien ønsket jeg å samle enkeltopplevelser som har satt sine spor, og eventuelt blitt et slags vendepunkt for deltakeren. Her ble ulike episoder og opplevelser som de fortalte, inkludert. Ved å samle disse opplevelsene i en felles kategori, ble det dermed mer oversiktlig og enklere å se eventuelle sammenhenger på tvers av både konsekvenser og intensjoner for å skjule.

Den neste kategorien valgte jeg å kalle for «energitap og kontrollbehov». Til tross for at dette er to ulike temaer, synes jeg ut ifra datamaterialet mitt og fortellingene fra deltakerne, at de passet godt sammen i en felles kategori. Ved å opprettholde behovet for kontroll av stammeatferden, når og i hvilke situasjoner den eventuelt kan oppstå, kreves det ofte energi og mentalt strev. Dermed ble deltakernes erfaringer knyttet til disse temaene, inkludert i samme hovedkategori som gjenspeiles i kapittel 4.0 om presentasjon av funn, og kapittel 5.0 om videre drøfting.

I kategori 3, samlet jeg deltakernes beskrivelser som omhandlet mulige konsekvenser ved å skjule stamming. Her var det utfordrende å skille denne kategorien, fra «energitap og kontrollbehov», da energitapet kan anses å være en konsekvens av å stamme skjult. Flere av utsagnene kunne derfor passe inn under begge disse kategoriene, og overlapper hverandre i stor grad. Ett av spørsmålene i intervjuguiden min, var «hva slags forhold har du til din egen stamming», og er et eksempel der flere av utsagnene her ble plassert under «mulige konsekvenser» og andre utsagn passet i større grad inn under «energitap og kontrollbehov».

Kategori 4 valgte jeg å kalle for «unngåelsesatferd», som jeg også opplevde kunne overlappes med konsekvenser ved å skjule. Å unngå ord, situasjoner eller mennesker, kan både være en håndteringsstrategi og en konsekvens. Dette skillet kommer jeg nærmere inn på i

drøftingskapittelet, men det er likevel verdt å nevne utfordringen med å skille temaene fra hverandre i analyseprosessen.

I kategori 5, som jeg kalte for «opplevd støtte og logopedisk behandling», inkluderte jeg deltakernes beskrivelser av former for støtte som de har mottatt og hva som har vært virkningsfullt for dem. Om de har mottatt logopedisk oppfølging og hvor lenge, var sentralt å plassere inn under denne kategorien.

I prosessen med å analysere datamaterialet mitt, opplevde jeg at temaet skjult stamming og de underliggende kategoriene, i stor grad er overlappende og grenseoverskridende. Temaene utgjør ikke klare og separate rammer, men påvirker og samsvarer med hverandre i et komplekst system. Likevel opplevde jeg ved hjelp av denne tematiske inndelingen, at jeg skaffet meg en kategorisk oversikt over hovedtemaene som jeg ønsket å ta for meg i oppgaven, og som i tillegg var til nytte for å se sammenhenger og motsetninger i datamaterialet mitt. Johannessen et al. (2021, s. 152) forklarer analyse av kvalitativ data med å «*dele noe opp i biter eller elementer*» og tematisk kategoriinndeling tydeliggjorde arbeidet med å finne et mønster i datamaterialet mitt. Dette er i tråd med det Flick (2014, s. 26) og Ayres (2008) definerer tematisk analyse, nemlig at datamaterialet deles opp, kategoriseres og summeres for å trekke ut den viktigste essensen av helheten. Dette la grunnlaget for å sammenligne, ved for eksempel å se om man kunne finne forskjeller i opplevd støtte og åpenhet for nærpåsoner og profesjonelle instanser, når det gjaldt konsekvenser og forhold til egen stammeproblematikk.

3.4.1 Transkripsjon

Formålet med kvalitative forskningsintervju er å forstå temaer som berører livsverden fra personers subjektive perspektiv (Kvale & Brinkmann, 2009). Som ledd i intervjuprosessen, er transkripsjon og analyse en viktig del av bearbeidingen av datamaterialet. Av Kvale og Brinkmann (2009) kommer det frem at transkriberte intervjuer er sammenhengende mellom lydopptak og skriftlig tekst som utgjør analysemateriale. Med godkjenning fra samtlige deltakere, tok jeg lydopptak gjennom UiO sin applikasjon «Diktafon», som etter intervjuet ble lagret på UiO sitt nettskjema. Dermed kunne jeg gå tilbake etter intervjuet, for å transkribere svarene. På den måten kunne jeg tillate meg selv å være mer til stede sammen med deltakeren, uten at det var nødvendig å fange opp viktige verbale og nonverbale detaljer under selve intervjuet. Stammeøyeblikk og ordvalg kunne jeg senere gå tilbake til, for å undersøke dette mer i detaljerte former. Selve transkripsjonen satte jeg i gang med så fort som mulig etter

gjennomført intervju, med påfølgende analyse og tematisk inndeling. Transkripsjonsprosessen opplevde jeg som krevende og spennende, og i tillegg svært verdifull for det videre arbeidet av oppgaven. Ved å være nøye med å transkribere alle siteringer fra deltakerne og viktige detaljer, fikk jeg en større og rikere mengde datamateriale til senere presentasjon av funn, samt drøfting av disse.

3.5 Studiens validitet, reliabilitet og overførbarhet i kvalitativ metode

Når det gjelder validitet i kvalitative undersøkelser, som er metoden jeg har valgt å gå for i min masteroppgave, kan en svakhet være om funnene representerer virkeligheten. Stammering som taleflytvanske oppleves svært individuelt med kontekstsensitive tilnærming. Det som har fungert av logopedisk behandling for én person, trenger ikke nødvendigvis å fungere for en annen. Det kommer frem av Johannessen et al. (2021, s. 256) at metode og resultater må reflektere formålet med det som undersøkes. Jeg ønsket nære menneskemøter med subjektive historier og opplevelser omkring hvorfor de velger å skjule stammeringen sin, og bør derfor forvente svært ulike refleksjoner, tanker og oppfatninger om egen stammeproblematikk. Det vil også fordre at jeg som forsker ikke har forutinntatte tanker om hvilken retning oppgaven skal ta, men tilstrebe samsvar mellom metode og formål. På den måten håper jeg å forsterke troverdigheten i oppgaven min.

På en annen side kan en svakhet ved min reliabilitet (pålitelighet) som forsker, være det faktum at en studie aldri kan gjentas på samme måte av en annen forsker (Freytag & Young, 2017). Det vil si at studiens etterprøvbarehet er vanskelig å kontrollere, da min bakgrunn, forforståelse og evne til å oppfatte og tolke resultatene er helt unikt fra alle andre. Dette kan gjøre kvalitative undersøkelser utfordrende å vurdere påliteligheten til, grunnet dens kontekst- og erfaringsavhengige tilnærming. Hvordan det oppleves å stamme skjult, hvilke konsekvenser det kan medføre, og hvordan stammeringen håndteres av den enkelte, kan endre seg i perioder ut ifra kontekst og erfaringer. En håndteringsstrategi i en situasjon, trenger nødvendigvis ikke å representere håndteringsstrategiene i andre situasjoner hos vedkommende. Johannessen et al. (2021, s. 258) løfter frem at fyldige beskrivelser av detaljer om et fenomen kan styrke en studies overførbarhet. Det kan dermed bli enklere for andre å vurdere om resultatene som kommer frem av studien min, kan overføres til andre kontekster (Johannessen et al, 2021, s. 258). Spørsmålsformulering kan derfor være av stor betydning for å gi deltakerne muligheten til å fortelle åpent og fritt.

3.6 Etiske vurderinger og personvern hensyn

Gjennom prosessen med å skrive en masteroppgave om fenomenet skjult stamming, kan det oppstå forskningsetiske vurderinger jeg som forsker bør være bevisst på. Det kan for eksempel være at informantens tanker og formål med svarene i intervjuet, ikke samsvarer med mine tolkninger og analyser som kommer frem i oppgaven. Halås og McGuirk (2016, s. 13) viser til begrepet aktsomhet og hvordan fortellinger som kilde i kvalitativ forskning oppleves å bli brukt, for de som har erfart dem. Arbeidet med å transkribere deltakernes beskrivelser, skal sikre at jeg som forsker ikke begynner å tolke svarene før senere i prosessen, og legger dermed til rette for sannhetsbærende fortellinger. På den måten unngår jeg at mine tolkninger påvirker analyseprosessen, som kan bestride budskapet deltakerne ønsket å få frem.

Det ble innhentet frivillig informert samtykke fra samtlige deltakere i forkant av intervjuene, og det ble informert både før og under intervjuet at deltakerne når som helst har anledning til å trekke seg fra prosjektet. Opplysningene vil da slettes.

3.6.1 Respekt og varsomhet i møte med sårbare temaer

Personer med skjult stamming kan være en sårbar gruppe med undertrykte følelser assosiert til taleflytproblematikken sin. Dermed er det viktig at jeg som forsker utøver respekt for hver av deltakernes historie og deres unike opplevelser og erfaringer.

Formulering av spørsmål, samt ord- og begrepsvalg fra min side, kan påvirke hvordan informantene føler seg imøtekommet og forstått. Dette kan løfte forskningsetiske dilemmaer, i den grad at informantene blir påført mer skam og frykt knyttet til stammeproblematikken sin. Et eksempel kan være begrepet «unngåelse» som håndteringsstrategi for å manøvrere seg vekk fra et stammeøyeblikk. Unngåelse sett fra deltakerens side, kan peke i retning av en mestringsstrategi og en følelse av å kontrollere taleflytbruddene. Her må det utøves varsomhet i fremlegging av spørsmål fra min side, slik at ikke informanten føler mer skam knyttet til hvordan hen velger å håndtere stammingen sin. Derfor har det vært viktig å bevisstgjøre egne holdninger, kroppsspråk, toneleie og ordvalg slik at informanten ikke føler seg krenket eller misforstått. Pilotintervjuet var en anledning til å finne gode formuleringer og sikre at spørsmålene ble stilt med ønsket hensikt og grunnleggende respekt ovenfor deltakernes historier.

3.6.2 Anonymisering og sikring av informasjon

Johannessen et al. (2021, s. 48) hevder at indirekte identifisering av personopplysninger, kan kobles til en spesifikk person. I intervjuene mine kom det frem opplysninger om bosted, arbeidsplass og alder, når deltakerne fortalte om seg selv. Flertallet av deltakerne opplyste om at de har vokst opp på mindre plasser, noe som belyser viktigheten av å anonymisere indirekte opplysninger om bosted for å unngå at de kan gjenkjennes og identifiseres. I tillegg har jeg valgt å oppgi uspesifisert alder på samtlige deltakere, som eksempelvis «i starten av 60-årene». Dermed kan ikke vedkommende spores opp ved hjelp av eksakt alder og bosted. På denne måten har jeg forsøkt å ivareta forskningsetiske dilemmaer gjennom hele mitt masterprosjekt. Opptakene ble lagret inne på nettskjemaet til UiO sine nettsider, og fiktive navn ble brukt gjennom hele transkripsjonsprosessen.

3.6.3 Fra transkripsjon til tekst – hvordan kan valgt metode løfte forskningsetiske dilemmaer?

Som nevnt over, har vi sett på fenomenologi som metodologisk posisjon i tråd med konstruktivismen. En utfordring ved denne tilnærmingen, kan være nøyaktigheten og grundigheten jeg som forsker må ha i eget prosjekt, for å få et konkret bilde av den enkeltes deltakers historier og opplevelser. Når det er sagt, kommer vi nært på fenomener, mennesker og virkeligheten omkring det å leve med skjult stamming, mulige konsekvenser og hva slags støtte de har mottatt. Innenfor det kvalitative forskningsområdet, åpnes muligheten for å komme tettere på historien og mennesket bak forskningsprosjektet. Her er det viktig med et hermeneutisk blikk, nemlig å utøve varsomhet rundt egne fortolkninger ved informasjonsinnhentingene jeg foretar meg. Gilje og Grimen (1993, s. 162) stiller spørsmål omkring hvor sikre fortolkninger kan være. Ingen fortolkninger er korrekte, og de er i «*stor grad basert på personlig utøvelse av skjønn, erfaring og dømmekraft*» (Gilje & Grimen, 1993, s. 162). Her kan vi trekke paralleller mot en sentral del av forskningsetikken, og viktigheten av å være bevisst egen personlige utøvelse og erfaringsgrunnlag i fortolkningsprosessen. Dersom jeg i forkant av intervjuene, har opparbeidet meg forventninger og et bilde av hvilken retning masterprosjektet skal ta og dens konklusjon, kan dette bestride forskningsetikken og troverdigheten av mine vurderinger. Som nevnt, har verdien av sannhetsbærende historier og ønsket om å speile deltakernes fortellinger uten å forvrengte budskapet, vært grunnleggende for mine forskningsetiske hensikter.

4. Presentasjon av funn

4.1 Bakgrunnshistorikk

Tre av fem informanter jeg intervjuet er fra et lite tettsted, og to av informantene har vokst opp i en mindre by. Informanten Karl beskrev seg selv som en rolig person som trives i eget selskap. Han liker å trekke seg bort og være alene, jobber som yrkessjåfør og liker stillheten jobben gir ham. Cecilie beskriver seg selv som kreativ, spontan, eventyrlysten, sosial og glad i å prate. Ola trekker frem at han er en reflektert, seriøs og utadvendt type. Kristian beskriver seg selv en omgjengelig type, som kommer godt overens med andre og bryr seg om andre, er empatisk og spontan. Tuva beskriver seg selv som en utadvendt og sprudlende person. Hun trekker imidlertid frem at «til tross for at jeg har i veldig mange år følt at jeg har hatt litt to personligheter som blir dratt i, altså på en måte ikke blir enige da om hvem som skal bestemme fordi jeg er jo veldig utadvendt og det er den personligheten jeg har men stamminga har på en måte lagt veldig lokk på det da og styrt hverdagen i stor grad.»

To av de fem deltakerne har en i nær familie som stammer eller tidligere har stammet. To fortalte at de mente de hadde en i familien som stammet som barn, men understreket at de var noe usikker på dette. Den siste fortalte at hun var den eneste i familien som stammet. Samtlige deltakere har fått eller får oppfølging av logoped. Her var det imidlertid et stort spenn. En av dem fortalte om lite kunnskap om stamming og dårlig oppfølging i sin hjemkommune. Andre har blitt fulgt av logoped i perioder gjennom barne- og ungdomsalder, og tre mottar fremdeles logopedisk oppfølging i voksen alder.

4.2 Enkeltopplevelser som har satt spor

Ingen av de fem informantene har opplevd noe særlig negative reaksjoner fra lyttere rundt, verken under eller etter stammeøyeblikk. Ingen av dem har blitt direkte mobbet på grunn av stammingen sin, men enkelte av dem har fått noen kommentarer på det opp gjennom årene. Likevel fortalte flere av deltakerne om opplevelser som de husker godt, i tilknytning til stammeproblematikken. Kristian fortalte om episoder i Forsvaret som ofte krevde at han var presis, tydelig og rask i kommunikasjonen. Det bygget seg opp en spenning mot det han måtte si. «Det var jo spesielt i Forsvaret da når vi liksom skulle stille rom og si etternavnet da. Da var det liksom et par ganger hvor det virkelig satt fast da, for jeg kunne ikke komme unna

liksom med å si det». Tuva fortalte også om en hendelse på ungdomsskolen med høytlesning i klassen, som hun husket spesielt godt. «Jeg satt ved siden av en annen kamerat og da spurte læreren om han bare kunne lese det jeg hadde svart fordi jeg ikke fikk det til selv.» Hun la til at hun følte seg nedgradert av læreren, da hun fint kunne både lese og snakke høyt, men at det tok noe ekstra tid. Det var flere av deltakerne som ga lignende beskrivelser med følelsen av manglende forståelse og respekt. Ola pekte ikke på en spesifikk episode, men han fortalte at han flere ganger kjente på følelsen av å ikke bli tatt på alvor. Han sa «jeg føler når jeg annonserer og sier at jeg har (...), at det påvirker meg da, det påvirker meg psykisk mer enn det jeg gir uttrykk for muntlig kanskje, så er det mange som disser det ned og sier at ‘men det kunne vært verre du kunne stamma som den personen’ for eksempel da.» Han understreket at dette ikke gjorde følelsene omkring stammingen hans noe mindre. Han la til «det gjør meg bare mer frustrert.»

Karl forklarte at han var svært bekymret for en muntlig presentasjon han skulle ha på skolen, og var redd for å stå fast, men under presentasjonen snakket han helt flytende. Han var selv overrasket over at han ikke stammet, og la imidlertid til at han stammet i friminuttet rett etter presentasjonen. Han forsto ikke helt sammenhengen, da det ut ifra antall tilhørere og «press» i situasjonene, skulle tilsi at det var omvendt.

Karl kunne fortelle at «jeg har jo kjørt og stått langs veien med bilen da også er det noe galt, også kommer folk og skal hjelpe også blir du helt (...), står du og stammer da. Det blir altså helt fullstendig kaos da i både kropp og sjel holdt jeg på å si.» Cecilie kunne også fortelle om enkelte situasjoner hvor stammingen medførte ubehag, blant annet da familien hadde hustelefon for noen år tilbake. «Når man tok telefonen skulle man si etternavnet sitt og det var en bokstav som jeg sleit med», og la til at denne situasjonen husket hun som lei og ubehagelig. Slike opplevelser kan bidra til å sette spor i mennesker, og skape negative assosiasjoner til stammingen. Informanten Karl beskrev at han gjorde alt han kunne for å unngå slike situasjoner, som gradvis førte til fluktatferd fra sosiale settinger. Dette beskrives nærmere nedenfor.

4.3 Konsekvenser ved å skjule

Det kom frem av alle deltakerne at den skjulte stammingen medførte konsekvenser i større eller mindre grad. Her var det svært store variasjoner mellom de fem deltakerne. Flere understreket at frykten for negative reaksjoner eller at andre skal etterligne stammingen deres,

har vært sterkt til stede. Tuva fortalte at dersom hun kom fem minutter for sent til timen, droppet hun heller hele timen i stedet for at hun kom inn i timen og måtte svare på «hvorfors kommer du for sent» foran alle. En kunne fortelle at hun tenkte så mye over det selv at hun stammet, at hun var redd for at andre merket det like godt. Denne selvbevisstheten var et fellestrekk hos flere deltakere, særlig hos Cecilie, nemlig at hun har hatt et fokus på å *ikke* stamme. Hun beskrev at dette fokuset hadde sammenheng med å ta kontroll over stammingen sin for å unngå potensielle ubehagelige situasjoner. Dette fokuset har for mange utløst flere unngåelsesstrategier, som jeg senere skal diskutere mer om.

Både Karl og Ola fortalte at stammingen deres virket inn på selvtilliten og selvbildet. Ola beskrev at de gangene han er ekstra sliten og stressa, opplever han flere talebrudd og blir dermed mer sliten og stressa. Han forteller at «det er jo gjerne dette selvbildet mitt om at jeg gjerne skulle vært enda litt flinkere da». Karl på sin side beskriver at «jeg takla det så dårlig selv, det er det som er problemet, at jeg ødelegger liksom selvbildet». På spørsmålet om «har den skjulte stammingen lagt føringer for noen valg i livet ditt», fortalte Karl om yrkesvalget og forholdet sitt til jenter og kjærlighetsliv. Han beskriver at han jobber som yrkessjåfør, men legger til at «jeg har aldri vært noe særlig glad i å kjøre bil sånn egentlig, eller hatt noe glede av det, men det var behagelig å sitte der å slippe å snakke når du kjørte ikkesant.» Forholdet til jenter og det å ta kontakt var også veldig vanskelig og skummelt, og han legger til at han «trives godt alene og det henger jo sammen med at du har følt mye stress og kroppen kanskje reagerer på at du har det best alene og har kontroll».

Tuva fortalte at «den største hindringen har kanskje vært det å bli kjent med nye folk. Det å tørre å på en måte smalltalke, eller det å tørre å ta ordet da.» I klasseromssetting kunne hun oppleve et ubehag rundt det å svare på spørsmål. Hun visste svaret veldig godt, men iblant var det enklere å si «nei jeg har ikke gjort den leksa, nei jeg vet ikke enn å sitte å skulle lese høyt på noe eller sitte å svare da.» Tuva la til at hun falt ned i karakter fordi hun var lite muntlig aktiv i timene. Hun fortalte at hun opplevde en mangel på kompetanse blant lærere om taleflytvansker, og kjente på en urettferdighet gjennom hele skolegangen. Hun la videre til at «de aller fleste lærere tar hensyn til ADHD, de tar hensyn til dysleksi men taleflytvansker står ikke like høyt på lista og blir ofte glemte.» Cecilie fortalte at «jeg føler nok at jeg har nok (...), satte nok på meg en litt sånn falsk selvsikkerhet for å liksom (...), det er litt sånn maske da. Det er jo litt det det blir når du på en måte skjuler det da.» Hun kunne fortelle at situasjoner som innebar å snakke med ukjente, ta telefonen eller snakke høyt i klassen var ekstra ubehagelig og noe hun ofte gruet seg til. Likevel understreket hun at hun er glad i å prate og

jobber i et sosialt yrke og forteller at «jeg har ikke lyst til at det (stammingen) skal hindre meg i å være sosial da.» Hun beskrev at hun hadde et mål om å være komfortabel nok i seg selv og ikke la stammingen være til hinder for hennes sosiale personlighetstrekk.

4.4 Selvavsløring – kontrollbehov og energitap

Karl fortalte at han kunne kjenne på en frykt for selvavsløring i samtaler med andre. Ofte kunne han glemme hva samtalen dreide seg om, og la frem at «det er bare om å gjøre å komme gjennom samtalen med minst mulig plager. Du blir liksom avslørt eller hva jeg skal kalle det.» Han fortalte videre at han brukte alt av krefter og energi på å skjule stammingen og å både velge og tenke ut riktige ord. Cecilie understreket at jobbene hennes i voksen alder, som innebar blant annet å måtte ta telefonen og å snakke med ukjente, fikk henne inn i det hun kalte et «mindset». Hun fortalte at «jeg tror jeg bestemte meg litt på forhånd om at jeg skulle ta kontrollen over stamminga da.» Likevel legger hun til at dette ønsket om å ta kontroll, har kostet mye og medført tankevirksomhet og energitap. Hun fortalte at «jeg er veldig sånn analyserende person, jeg tenker mye og overtenker at det har kanskje blitt at jeg har provosert det litt iblant, du blir så hyperfokusert på det.» Tuva kunne fortelle at hun justerte på personligheten hennes for å virke tryggere utad, og tok på seg roller da hun gikk på videregående skole, som hun ikke kjente seg igjen i. «Jeg tok på meg spesielt en litt sånn tante Sofie rolle, en litt sånn hissig og tydelige beskjeder fordi det var enklere for da fikk jeg hvertfall sagt noe for det ga meg litt sånn falsk selvsikkerhet da.»

I tillegg kunne hun fortelle at situasjoner med mennesker hun ikke treffer i det daglige, ble ekstra vanskelige for henne. «Hvis jeg er i familiemiddag med familien som jeg ikke ser så veldig ofte så synes jeg det er (...), det er mye vanskeligere å slippe løs og vise (...) altså hørbar stamming der enn til ja.. fordi at kontrasten blir så hard i mitt hode, det er klart det er ikke sikkert at andre tenker over det men for meg så blir det da ‘sist dere møtte meg så hørte dere meg stamme èn gang og så hører dere masse nå’».

Det kom også frem av Karl at han kjente på behov for kontroll i samtaler med andre. Han kunne fortelle at «jeg ble også ekspert på når jeg snakka med folk, og hele tiden spørre så dem snakket ikkesant. Det var hele tiden et triks, så jeg spurte og spurte og dem svarte og svarte.» Han la imidlertid til at samtalen endte opp med å bli veldig kunstig og at han håpet å snakke minst mulig, og påpekte at «det var om å gjøre å skjule å skjule å skjule. Og da bruker du hodet og. Finne ord som du kunne si isteden som du ikke stammet på.» Kristian fortalte at

stammingen var vesentlig verre da han var yngre, særlig rundt barnehagealder. Likevel påpekte han at han fortsatt kan kjenne på et energitap vedrørende stammingen sin. På spørsmål om «kan du fortelle litt mer om hvordan energitapet kjennes i dag?» svarte han at «nei det blir jo bare det at man blir litt sånn anspent på en måte da, det strammer seg litt i magen og du blir veldig fokusert på å bytte ut ord for eksempel», og la til at når han har vært i en sosial setting en hel dag, kjente han særlig på energitapet. Han understreket også at dagsformen ofte spiller inn, der lite søvn og overskudd er ekstra energitappende. «Jeg vil si at på en god dag så taper det meg ikke noe særlig for energi, men når jeg allerede er sliten og har sovet dårlig så kommer det mer frem.»

På spørsmålet «hvilke følelser assosierte du til da du stammet?», svarte Cecilie «kanskje litt stress og litt sånn prestasjonsangst. Ja veldig usikkerhet kanskje da.» Hun legger imidlertid til at hun alltid har vært glad i å prate, og at stammingen ikke har stoppet henne i å prate, men endret måten hun prater på. «Altså det har nok vært noe som jeg på en måte har (...), som jeg har brukt mye energi på da.»

4.5 Unngåelsesatferd

Flere av deltakerne beskrev opplevelser og situasjoner som de valgte å håndtere med unngåelsesatferd i større eller mindre grad. På spørsmål om hvordan stammingen påvirket deg, svarte Tuva «jeg unngikk å bestille mat selv, jeg ringte ikke og hvis jeg ble oppringt (...), det var mye enklere å bli oppringt enn å ringe selv (...), jeg var avhengig av å måtte komme folk i forkjøpet hvis jeg visste at nå møter jeg en ny person da må man hilse og si hva man heter så 'jeg heter Tuva', så slipper jeg den der 'hva heter du' ikkesant.» Hun la til at det handlet om å unngå situasjoner, ord og setninger som var ekstra vanskelige, der sannsynligheten var høy for å stamme. Karl fortalte også at han løste situasjoner med situasjonsunngåelser for å slippe stammingen. Han sa «jeg ville heller la vær å snakke med folk enn å stamme med folk. Holde meg borte isteden.» Han fortalte i tillegg om følelsen av å stikke seg ut som barn og ønsket om å være lik de andre, gjorde at han løste stammeproblematikken med å unngå situasjoner. Kristian ga uttrykk for at han ikke hadde tenkt og fundert så mye på hvordan stammingen påvirket han som person, men fortalte at «det kan være enkelte situasjoner hvor man holder litt igjen, fordi man er redd for å ta ordet liksom å få et sånt øyeblikk».

4.6 Opplevd støtte og logopedisk behandling

Når det gjelder i hvilken grad deltakerne har opplevd støtte og fra hvem, samt om de har mottatt logopedisk oppfølging, var det store variasjoner blant deltakerne. Tuva og Cecilie understreket verdien av støtten og forståelsen de har fått fra familiene sine. Tuva fortalte at hun var den eneste i familien og i nær omgangskrets som stammet, og hadde dermed ingen mennesker rundt å relatere seg til som kunne forstå hvordan det føltes på egen kropp. Hun la videre til at «da har det vært veldig godt og hatt mamma og pappa som har til beste evne prøvd og forstått det da (...), lest seg opp og stilt masse spørsmål.» Likevel kom det frem av Tuva at å ha en taleflytvanske kan fremstå veldig usynlig for de rundt. «Jeg husker jeg sa det til mamma og pappa, at jeg skulle nesten ønske jeg satt i rullestol for da hadde hvertfall noen hjulpet meg over den dørstokken uten at jeg måtte liksom si fra eller spørre ‘kan du ta hensyn’?». Cecilie kunne fortelle at hun opp gjennom barndommen alltid har følt seg trygg blant klassekamerater og lærere i forhold til stammeproblematikken sin. Hun fortalte at ingen har fått henne til å føle seg noe annerledes, men la imidlertid til at «det har ikke vært noe utrygt, men det er inni mitt hode at jeg har liksom vært redd for det da. Jeg har nok vært mye mer redd for at det ikke skulle vært støtta enn det har vært da.»

Karl fortalte at det ikke har vært noe særlig støtte eller logopedisk oppfølging opp gjennom årene, og at han kommer fra en turbulent familie som var mye på flyttefot da han var barn. «Det hadde vært veldig greit hvis det hadde blitt tatt tak i når jeg var barn, liksom få ufarliggjort det på en måte. Og også det at du ikke flytter assa, du bor på samme sted, at folkene rundt kjenner deg og du kjenner dem. Alt blir så mye lettere. Men så skal du begynne på nytt liksom, og komme med der handicappet og samtidig bli kjent med folk. Da gjør det at du bare isteden gjemmer deg bort for eksempel for å slippe å gå hele den runden igjen.» Ola fortalte at han har mottatt logopedisk behandling kun i voksen alder, gjennom en logoped ved et voksenopplæringscenter. Han beskrev oppfølgingen som «litt opp og ned» da han først ble veldig bevisst på stammeøyeblikkene sine. Han fortalte videre at han hadde lært teknikker og strategier, og la til «jeg har også lært å ta til takke at dette her er noe som er en realitet da, da kan man enten omfavne det eller la seg bli kua av det. Og jeg omfavner det med at jeg er normal og prøver å slappe av og snakke litt roligere.»

Kristian har også mottatt logopedisk behandling, og går fremdeles jevnlig til logoped nå i voksen alder. På spørsmål om hva slags logopedisk behandling han har fått, svarte Kristian at han «har lært litt teknikker og sånn da, men for min del så er det på en måte (...), jeg har jo

mine egne teknikker», og la senere til at «for min del så tror jeg bare at det har hjulpet å snakke om det. Få litt forskjellige tanker rundt og på en måte lært litt og fått litt mer kunnskap om det. For det er jo gjerne sånn at man har gått rundt hele livet og prøvd å unngå eller ikke tenke så mye på det.» På spørsmål om hvilken støtte som har fungert best for han, svarte han at han ikke er åpen og ærlig om stammingen til alle, fordi han ikke har behov det. Han løftet frem sin mor, samt logopeden sin som optimal støtte og la til at «jeg er ikke ute etter eller liker å få sympati på en måte heller så jeg trenger egentlig ikke flere personer enn det liksom», og understreket at det er greit å ha noen å snakke med om hvordan det går med stammingen.

Cecilie løftet frem viktigheten av sosiale medier, og forteller at «jeg følger et par på tiktok som stammer. Ikke norske, men jeg synes det er gøy og inspirerende å se på måten de utfordrer seg på i settinger da.» Hun legger til at hun synes det er viktig at stamming settes mer lys på, og understreker at dette er en fordel med sosiale medier i dag. «Jeg følte meg nok mer alene, jeg følte jeg ikke hadde noen rundt meg som stamma (...), så jeg føler liksom i dag så er det kanskje for noen litt enklere fordi at du kan på en måte sende en snap eller en melding i messenger eller at (...), du må liksom ikke ringe noen da.» Hun hevdet at «det er egentlig veldig positivt med tiktok for det er så mange som deler det som er ekte.»

5.0 Diskusjon

I dette kapitlet skal jeg forsøke å diskutere funnene som er presentert i det foregående kapitlet. Den teoretiske forankringen i kapittel 2 skal hjelpe meg å relatere disse funnene opp mot valgt forskningslitteratur. På den måten blir dette diskusjonskapitlet bindeleddet mellom å anvende relevant teori på feltet og funnene som er gjort i de kvalitative intervjuene. Kapitlet tar for seg temaer om frykt for å avsløre stammingen sin, behovet for kontroll av stammeatferd, mulige konsekvenser ved å skjule, unngåelsesatferd og betydningen av ulike former for støtte. Sammen kan forhåpentligvis disse temaene øke forståelsen av hva som kan ligge til grunn for å velge skjult stammehåndtering. Kan noen av disse områdene hjelpe oss til å se tendenser og sammenhenger rundt mulige intensjoner for å skjule?

5.1 Frykten for selv avsløring

Flere av deltakerne kunne fortelle om en frykt for å avsløre seg selv og egenfølte barrierer omkring det å plutselig bli oppfattet som en person med en stammeidentitet. Enkelte fortalte at de ofte var redde for å avsløre seg som en person som stammer, og at fokuset i sosiale situasjoner og samtaler var å opprettholde inntrykket som en «flytende taler», fremfor å bli avslørt. Sønsterud et al. (2022, s. 3) legger frem at denne frykten for å bli avslørt ofte er «drevet av katastrofetenkning» og viser til uttrykket til Dartnall (2003; Sønsterud et al, 2022) «*The higher we fly, the harder we fall*». Dette er i tråd med hva en av deltakerne fortalte om opplevelsen rundt de jevnlige familiemiddagene med slektninger som hun treffer sjeldent. Hun trakk frem at jo lenger hun var i stand til å skjule stammingen sin, jo større ble kontrasten dersom hun fikk et stammeøyeblikk. Med mennesker hun ikke ser så ofte, oppleves det vanskeligere å slippe seg løs og vise hørbar stamming, i frykt for at dette skal komme overraskende på lytterne rundt. Fra det ene møtet til det andre, kan det være stor forskjell i omfanget av stammeøyeblikk, og dermed medføre ekstra stort ubehag og tap av kontroll som hun blant annet påpeker. Denne frykten for «selv avsløring», samt å bryte ut av et mønster med vellykkede mestringsopplevelser, kan være intensjoner som både bevisst og ubevisst ligger til grunn for å velge en skjult stammehåndtering. Ønsket om å vedlikeholde og ivareta inntrykket av seg selv som en person med «flytende talepreg», kan skape en enda større barriere med å vise stammeatferd og dermed vanskeliggjøre en åpen og hørbar håndteringsstrategi. Denne vedlikeholdelsen kan føre med seg et energitap, som flere av deltakerne har kjent på.

Byrd et al. (2017; Sønsterud et al, 2022) fant ut at å avsløre og informere om at man stammer, kan bidra til å redusere stigma, samt være mer hensiktsmessig enn om man skjuler det. Det trekkes også frem i denne studien at personer som informerer om sin stamming, blir i større grad sett på som «vennlig» og «selvsikker», enn de som skjuler stamming. En av deltakerne i min studie fortalte at hun hadde et sosialt yrke, der hennes åpne og imøtekommende væremåte kom tydelig frem, og de rundt henne er informert om stammingen hennes. En annen deltaker, derimot, har hele sitt liv strevd med at stammeatferden har vært et lukket og fremmed tema som få personer rundt ham visste om. Dette har medført større sosiale og selvrealiserende begrensninger enn førstnevnte deltaker, som kan peke på viktigheten av støtte og forståelse fra nærmiljøet. Verdien av åpenhet rundt stamming ser vi kan være av betydning for hvilke konsekvenser den kan føre med seg på sosiale og yrkesmessige arenaer. Stammehåndtering i det skjulte kan påføre mer stigma rundt temaet og bidra til at frykten for selvavsløring øker. Det kan imidlertid være enklere for lytterne rundt å vise forståelse og medmenneskelighet i utfordrende situasjoner, dersom de er informert om stammeproblematikken.

5.1.1 Behovet for kontroll

I studien til Tichenor og Yaruss (2019), kom det frem at flere av deres informanter valgte å være stille fremfor å prate, og situasjonsunngåelse var en håndteringsstrategi hos flere. Dersom vi ser nærmere på en av deltakerne sin episode i klasserommet, hvor vedkommende visste svaret på spørsmålet læreren stilte henne, men likevel valgte å svare at hun ikke visste, kan gi oss et bilde av fryktens og kontrollbehovets sentrale rolle. Kontroll over egne stammeøyeblikk og unngåelse av disse taleflytbruddene kan se ut til å være av høyere personlig verdi, enn å bevise sin kunnskap og prestere muntlig. Vedlikeholdelsen av en flytende taleidentitet, samt å komme seg gjennom en situasjon uten stamming, kan virke og gå på bekostning av å svare korrekt på spørsmål.

I Constantino et al. (2020) sin studie undersøkte de spontanitet i talen ved personers opplevelse av å stamme. Her kommer det frem at personer som stammer, aktivt og bevisst, tar i bruk strategier for å opprettholde et flytende talepreg gjennom indre eller ytre strev og kontroll. En av deltakerne i studien min, påpekte at fokuset hans lå på å komme seg gjennom samtalen uten stamming, samt å heller stille spørsmål og styre samtalen, fremfor å måtte svare samtalepartnern. Constantino et al. (2020) løfter frem at personer som stammer, ofte må anstrenge seg for å holde oppmerksomheten mot den fysiske produksjonen av talen, og peker

på det Starkweather og Guitar (Guitar, 2019; Constantino et al; 2020) hevder om at taleflyten derfor mister sin spontanitet, i motsetning til hos «flytende talere» uten stamming. Deltakeren i mitt tilfelle, hevdet at han ønsket å ha kontroll i samtalen og understreket selv at dette resulterte i en kunstig samtaleform. Vi ser her at kontrollbehovet som personer som stammer kan kjenne på, kan redusere frihetsfølelsen og spontaniteten i talerelaterte situasjoner. Fokuset på valg- og produksjon av ord, samt turtaking i kontrollert form, kan se ut til å være mulige strategier for å ivareta inntrykket av en flytende tale.

En annen studie er også av relevans når det gjelder behovet for kontroll hos personer som stammer. Sønsterud et al. (2019) undersøkte ulike faktorer relatert til individers motivasjon og personlige mål i stammebehandlingen. Resultatene fra studien viste at 95% av deltakerne hadde som mål å oppnå en form for kontroll over stammingen. Dette samsvarer med det flere av deltakerne i min studie beskriver, der situasjonsunngåelse og fluktatferd ofte har blitt brukt som strategi for å håndtere og unngå et potensielt stammeøyeblikk.

5.2 En slags tosidig unngåelsesatferd – både som en konsekvens og en håndteringsstrategi?

Ward (2018, s. 136) hevder at personer som stammer kan oppleve å bli dratt mellom behovet for å uttrykke seg og frykten for å mislykkes i dette forsøket. De ønsker å fortelle noe, men kjenner samtidig et behov for å manøvrere seg unna talesituasjoner, slik at stammeøyeblikk kan unngås. Denne konflikten mellom behov og frykt har enkelte av deltakerne også beskrevet. Episoden i klasserommet, som nevnt ovenfor, belyser denne konflikten, hvor deltakeren unnlot å svare på spørsmål fra lærer i frykt for å stå fast, til tross for at hun visste svaret. Frykten for stamming og behovet for å fremme kunnskap og prestere i skolefaglige områder, kan trekke personen i ulike retninger. En annen fortalte på sin side at han helt bevisst unngikk å bli kjent med jenter på et romantisk nivå, for å slippe ubehaget og valgte i stedet å trekke seg bort til kjente og trygge omgivelser. Et slikt funn står i kontrast til det Bajaj et al. (2014) fant om at ingen i deres studie hadde unngått å snakke med det motsatte kjønn. Et av deres områder som de undersøkte hos personer som stammet, var unngåelse av interpersonlige og sosiale forhold, og var det eneste området informantene ikke kjente seg selv igjen i. Likevel ser vi at dette funnet ikke nødvendigvis representerer andre deler av populasjonen av voksne som stammer. Det er gjort en studie av Mayo og Mayo (2010), om holdninger knyttet til å date personer som stammer. I denne studien ble deltakerne blant annet spurt om de ville datet en person som stammer. 12% av 163 deltakere, som ikke har datet en

person som stammer før, svarte at de ikke ville gjort det. Begrunnelsen for dette, handlet om at de enten kunne blitt utålmodig eller sint på personen, flau på vegne av personen eller at vedkommende som stammer kan være vanskelig å forstå. Noen svarte også at de trodde de kunne finne taleflytbruddene morsomme, eller at de ikke passer sammen med en person som stammer. Disse funnene gir oss et bilde av holdninger og tanker som finnes i befolkningen, og kan forklare underliggende forhold som kan ligge bak valget i å unngå kjærlighetsrelasjoner, som deltakeren i min studie påpekte.

På en annen side ser vi at Ward (2018, s. 136) forklarer om unngåelse på et affektivt og relasjonelt nivå. Personen som stammer kan unngå relasjonelle og interpersonlige forhold i frykt for å mislykkes i forsøket med å skjule stammeøyeblikket. Han legger til at *“In every case, the conflict will result in increased anxiety, and it is this anxiety which helps maintain the stutter”* (Ward, 2018, s. 136). Deltakeren i studien min, forklarte at stammingen og håndteringsstrategiene hans har medført at han trives best i eget selskap og unngår situasjoner som potensielt kan trigge frem stamming. Han opplevde at stammingen hans var et tabubelagt tema for lytterne rundt, og understreket at stammingen burde blitt ufarliggjort da han var yngre, i større grad. Hvordan miljøet rundt ham har møtt hans stammeproblematikk, kan trekke paralleller mot Sønsterud et al. (2022; Sønsterud et al, 2019) sitt funn om viktigheten av emosjonell- og sosial påvirkning fra omgivelsene. En negativ påvirkningskraft fra omgivelsene, viste sammenheng med unngåelsesatferd på sosialt nivå. Det kan imidlertid bety at personen trekker seg unna sosiale situasjoner på bakgrunn av mangel på positive responser. Flere av deltakerne påpekte at følelser som eksempelvis skam og frustrasjon ble assosiert med tilbaketrekking fra sosiale settinger, i frykt for negative lytterreaksjoner. På den måten kan begrepet unngåelsesatferd peke i retning av en håndteringsstrategi for å minimere og beskytte seg mot potensielle stammeøyeblikk. På den andre siden kan unngåelsesatferd i tillegg resultere i en konsekvens, da den kan begrense den sosiale livsutfoldelsen til personen.

En annen studie som er relevant å trekke frem, er Erickson og Block (2013) sin studie om sosial og kommunikativ påvirkning hos ungdom som stammer og deres familie. Selv om deltakerne i min studie er voksne over 18 år, har samtlige stammet i sin ungdomsalder. Studien til Erickson og Block (2013) viser at ungdom som stammer har dårligere selvoppfatning av egen kommunikativ kompetanse enn gjennomsnittet, har høyere nivå av frykt i forbindelse med kommunikasjon, og prøver å skjule stammingen. Dette samsvarer med flere av mine funn, som for eksempel innvirkning på selvilde og ønsket om å være flinkere til å håndtere stammingen. Situasjonsunngåelse og tilbaketrekking fra sosiale og

kommunikative settinger gikk igjen hos flere av mine deltakere, som både en håndteringsstrategi for å minimere stammeøyeblikk, og som en konsekvens. Beitchman et al. (2001) sin studie undersøkte hvordan tale- og språkrelaterede vansker hos unge voksne påvirket psykiske og sosiale forhold, og fant høyere nivå av sosial fobi hos denne gruppen. Dette samsvarer med særlig en av mine deltakere i studien, som skilte seg noe ut fra resten av deltakerne, når det gjelder hvordan stammingen har påvirket han sosialt og relasjonelt. Det er tydelig at vansker med språk og tale, deriblant stamming, kan fordre sosiale og psykiske konsekvenser i større eller mindre grad. Det er likevel et stort spenn, som også kommer til syne blant deltakerne i studien min, når det gjelder i hvor stor grad stammingen har preget livet deres og lagt føringer for ulike livsvalg. Enkelte fortalte at stammingen har påvirket dem i mindre grad og de har et sosialt liv og yrke, til tross for stammingen. En av dem fortalte på sin side, om store konsekvenser på tvers av livsområder.

I teorikapittelet trakk jeg frem Guitar (2014) sin forklaringsmodell om stammeutvikling, med faktorer som kan medføre opprettholdelse av stammeatferd. En av deltakerne fortalte at hans oppvekstmiljø var sterkt preget av turbulens og uforutsigbarhet i form av mye flytting. Dette er i tråd med modellen til Guitar, der stressende hendelser i barnets miljø kan danne grunnmur for utvikling av kronisk stamming. Deltakeren påpekte at måten nærmiljøet evnet å imøtekomme hans stammeproblematikk på, bidro til tilbaketrekkning fra sosiale situasjoner og følelsen av «å starte på nytt» med å bli trygg i nye omgivelser. Unngåelsesatferd ble derfor deltakerens måte å manøvrere seg unna situasjoner, samt en konsekvens i den grad at han gikk glipp av sosiale sammenkomster og å skape relasjoner.

I delkapittelet nedenfor trekker jeg frem en av deltakernes beskrivelser om karrierevalg som en konsekvens av stammingens innvirkning. Karrierevalget basert på kravet om lite muntlig interaksjon, kan på en annen side ses i lys av en håndteringsstrategi. Her ser vi at unngåelsesatferd kan resultere i to ulike utfall, både en konsekvens av at personen kan gå glipp av ønsket karrierevei og mulighet til å følge drømmen basert på personlig vekst og indre motivasjon. Det andre utfallet av karrierevalget, kan være en form for å håndtere stammingen og utelukke mulighetene for at yrket kan fremme ubehagelige stammeepisoder. Bajaj et al. (2014) undersøkte blant annet om deltakerne deres valgte en jobb som krever lite verbal interaksjon. Her fant de ut at flertallet av deltakerne baserte yrkesvalget på sin muntlige kompetanse. Her ser vi et samsvar mellom funnet i min studie, og Bajaj et al. (2014) sin studie som gir oss et bilde av at stamming hos mange kan legge føringer for viktige livsvalg hos den enkelte.

5.2.1 Begrepet «unngåelse» i ulike varianter

I intervjuene kom begrepene ordunngåelse og unngåelse av situasjoner frem, som en del av deres håndteringsstrategier, blant flere av deltakerne. Sønsterud et al. (2019; Sønsterud et al, 2022) påpeker at angstsymptomer må sees i lys av en kontekst-sensitiv ramme, som er i tråd med det jeg innledningsvis løftet frem, nemlig viktigheten av å se enhver situasjon i sammenheng. Angst knyttet til stammingen kan ifølge Sønsterud et al. (2022) komme til uttrykk gjennom flere måter. Angsten kan knyttes til det å snakke, men også på et mer spesifikt lingvistisk ordnivå, ved at for eksempel en bestemt type ord ofte trigger stammingen. Angsten kan også relateres til spesifikke situasjoner som kan være truende for at et stammeøyeblikk kan fremtre. Flere av deltakerne i studien min, beskrev ordunngåelse som en bestemt håndteringsstrategi de kunne bruke. Det vil si at de byttet ut ord, med andre ord som var mindre sannsynlig at de stammet på. Navn og bosted ble særlig trukket frem som vanskelig ord, av flere av deltakerne. Situasjonsunngåelse har også i større eller mindre grad, blitt beskrevet av flere som en strategi og en konsekvens av stammingen. En av deltakerne skilte på kortere og lengre ord, når det gjaldt å uttale disse. Korte ord kunne han uttale fint, ved hjelp av raskt tempo. Ved lengre ord, derimot, skrudde han ned tempoet og fikk en «myk start» av ordet.

5.3 Kostnaden ved å skjule stamming

Det kommer som nevnt frem av ett intervju, at stammingen til vedkommende har lagt føringer for blant annet valg av yrkeskarriere. Til tross for at han ikke likte å kjøre bil, valgte han likevel å bli yrkessjåfør og har kjørt tungtransport hele sin karriere. Han forklarte at yrket som tungtransportsjåfør stiller få krav til sosial kontakt og kommunikasjon, og er et yrket som gir muligheten til å trekke seg tilbake fra mennesker og støy. Dermed kunne jobben være en arena som krevde lite verbal fungering og samhandlingsevner, og han unngikk dermed situasjoner som kunne trigge frem stammeøyeblikk. Her kan vi trekke paralleller mot Constantino et al. (2017) sin kvalitative studie av personer som stammer skjult, og deres oppfatninger av seg selv som «personer med flytende talepreg». Han og kollegaene trekker frem begrepet *delegitimization*, og forklarer dette med at enkelte individer og grupper identifiseres og ekskluderes fra samfunnet. Det at personer som stammer skjult uteblir fra deler av samfunnets tjenester og funksjoner, kan begrense deres muligheter til å ta valg, bidra,

delta og ta sin plass i ønskede posisjoner. Her kan vi trekke paralleller mot ICF-modellen, som ble fremstilt tidligere i oppgaven. Begrensning i aktivitet og deltakelse som et nivå i modellen (ICF, 2001), kan knyttes opp mot stamming og kostnaden det å både stamme, samt stamme skjult kan ha. Flere av deltakerne fortalte om følelsen av å unngå ord og situasjoner, «holde igjen» i sosiale settinger og frykten for «å ta ordet». Likevel er det verdt å understreke at flere av deltakerne påpekte at stammingen i mindre grad har gjort føringer for valg i livene deres. Constantino et al. (2017) trekker i tillegg frem at ekskluderingen, som beskrevet ovenfor, fra lytterne rundt kan skje indirekte uten vonde hensikter, og at deres lytterreaksjoner kan bidra til å stigmatisere stamming. Karl fortalte i intervjuet at personer rundt ham, unngikk å snakke åpent med han om stammeproblematikken som medførte en følelse av at stammingen var et tabubelagt tema. Det kan tenkes at måten deltakeren har blitt møtt på vedrørende sin stamming, samt egne tanker og følelser rundt dette, har påvirket og lagt føringer for enkelte livsvalg og muligheter.

En av deltakerne forklarte i intervjuet om et stort fokus på å *ikke* stamme, og hva hun måtte gjøre for å forhindre at stammingen skulle komme frem for tilhørerne. Hun fortalte som nevnt i det foregående kapittelet, at hun ofte hadde bestemt seg for å ikke stamme. Dette fokuset kan være av relevans når det gjelder Frankl's paradoksale intensjon (Frankl, 1947; Weeks, 1991). Dersom en forsøker å trykke stammingen ned, kan dette få motsatt effekt. Den personlige kostnaden blir desto større, og stammingen i dette tilfellet kan forsterkes. Omvendt kan det å tillate seg selv å stamme, potensielt redusere stammingen ifølge den paradoksale tankegangen. Hun knyttet fokuset på å ikke stamme, opp mot eget kontrollbehov. Hun ønsket å ta kontroll over stammingen sin, for å unngå ubehagelige situasjoner i tilknytning til sin stamming. Tichenor og Yaruss (2019) sin studie er av relevans i sammenlikningen av mine egne funn. Deres studie viste at sannsynligheten for å stamme økte, dersom målet til vedkommende var å *ikke* stamme. Ønsket om kontroll over stammingen og unngåelse av ubehagelige situasjoner, kan belyse en vanskelig barriere å bryte, i retning åpen og hørbar stamming. Det ble tidligere nevnt at perioder med god taleflyt og mange positive mestringsopplevelser når det gjelder å håndtere stammingen, kan medføre et stort gap og en frykt for å bryte det flytende talemønsteret. Det kan tenkes at dette kan samsvare med fokuset på å ikke stamme, nemlig at skillet mellom brudd og flyt blir enda større og vanskeligere å akseptere. I lys av gitt problemstilling, kan det at stammingen varierer i perioder og opptre situasjonsavhengig, utfordre behovet for kontroll og flyt. I perioder med færre

stammeøyeblikk, kan dette gi følelsen av økt kontroll. Motsatt kan perioder med mye stamming, forsterke kontrollbehovet og resultere i mulige skjulte håndteringsmotiver.

Studien til Craig et al. (2009) undersøkte hvordan stamming påvirket livskvaliteten hos voksne mennesker som stammet, med en kontrollgruppe med voksne uten stamming. De fant en betydelig lavere skåre på graden av mestringstro blant gruppen som stammet. Betydningen av det emosjonelle aspektet og hvilke negative ringvirkninger stamming kan medføre på selvfølelse og mestringstro, ser vi er en sentral komponent i studien. En av deltakerne i studien min, beskrev en følelse av frustrasjon grunnet tilhørernes fokus på det å snakke flytende, og la til at han savnet en forståelse for strevet og energitapet som lå bak det tilsynelatende flytende talepreget. Han trakk frem at dette hørbare og auditive fokuset, medførte bare mer fortvilelse av å ikke bli forstått og tatt på alvor. Innledningsvis trakk jeg frem Yaruss og Quesal (2004) sin studie, når det gjelder definisjonsspørsmålet rundt stamming og hvem som bestemmer dens alvorlighetsgrad. Denne deltakeren opplevde et gap mellom egen opplevelse av stammingen, og tilhørernes perspektiv basert på de auditive trekkene. Her ser vi at denne kontrasteringen mellom det selvopplevde og det hørbare, kan medføre konsekvenser for negative følelsesmønstre og følelsen av å ikke bli tatt på alvor. I tillegg ble det trukket frem påvirkningskraften stamming har på selvbildet, samt jaget etter å bli flinkere til å håndtere stammingen. Disse funnene belyser Craig et al. (2009) sitt funn når det gjelder lavere mestringstro hos personer som stammer, og kan forklares som en mulig intensjon for å velge skjult stammehåndtering. Skuffelsen av å ikke innfri forventningene om å opprettholde flyten i talen, kan se ut til å gå igjen hos flere av deltakerne i studien. Disse følelsene kan vi se påvirke selvbildet og troen på seg selv, og redusere mestringsfølelsen knyttet til sosial og språklig fungering.

5.4 Frykt og angst assosiert med stammingen – hva slags konsekvenser kan dette få?

Frykten for negative reaksjoner fra tilhørere, samt at de legger merke til taleflytbruddene i samme grad som personen selv, har vært et fellestrekk blant flere. Frykten for å prate med fremmede, «kaste seg ut» i sosiale settinger, ta telefonen i stedet for å initiere og styre samtalen selv, var blant flere av de frykt- og angstrelaterte situasjonene som ble skildret. Fogle (2018, s.252) trekker frem at det å ta telefonen, vente på sin tur til å snakke eller presentere seg selv er ofte ekstra vanskelig for personer som stammer, og er i tråd med det flere av deltakerne har trukket frem. Bajaj et al. (2014) sin studie om kartlegging av livskvalitet blant voksne som stammer, fant ut at kun en svært liten del av deres

informantgruppe ikke opplever tale-relatert angst og frykt. De trekker frem at angst ofte forbindes med vedvarende frykt for ydmykelse og skam i sosiale sammenhenger. I tråd med mine funn, ser vi her tendenser til at selvbevisstheten på egne stammeøyeblikk kan åpne for frykt for å bli lagt merke til, blant et publikum. Og hvilke konsekvenser kan dette føre med seg? Flere av deltakerne mine i studien, fortalte om et opplevd stress og situasjonsunngåelse for å beskytte seg mot et potensielt ubehag. Bajaj et al. (2014) løfter frem at taleflytvansker fordrer høyere nivå av angst, og som en konsekvens av dette kan påføre alvorlig stress og unngåelsesatferd. Dette synliggjør det emosjonelle aspektet ved stamming, og hvordan assosierte følelser kan påvirke den sosiale deltakelsen og utfoldelsen. Innledningsvis, i teorikapittelet, ble det trukket fram sammenhengen mellom åpen og hørbar stammatferd, og skjulte reaksjoner. Funnet fra min studie, om tale-relatert angst og frykt for at lytterne oppfatter stammeøyeblikk, kan kanaliseres i unngåelsesatferd og emosjonelle reaksjoner.

Åpen og skjult stammatferd ser vi er to håndteringsstrategier, underlagt den helhetlige paraplybetegnelsen stamming, som er to avhengige variabler og dermed påvirker hverandre i ulike retninger. Perioder med flytende talepreg og gode mestringsopplevelser knyttet til å kontrollere stammingen, kan øke frykten for å bryte ut av dette mønsteret, og å «avsløre seg selv». Og perioder med mange taleflytbrudd, kan utløpes i unngåelsesatferd, lavere selvbilde og mestringsstro, skam og ydmykelse. Denne sammenhengen mellom hørbare stammeøyeblikk og følelsesmessige reaksjoner basert på disse, overrasket meg i denne studien. I forkant av intervjuene, hadde jeg en oppfatning av at åpen og hørbar stamming, var separert med skjult stamming. Grunnen til denne oppfatningen, kan tenkes fordi personer som stammer skjult ofte har et mer flytende talepreg enn de som stammer åpent. Flere av deltakerne fortalte at de opplevde flere åpne og hørbare kjennetegn, selv om de stammet skjult. Disse øyeblikkene av åpen og hørbar stamming, skapte ofte økt spenning og reaksjoner. Dermed er det viktig å være bevisst på de følelsesmessige aspektene, samt den gjensidige påvirkningen mellom flyt, reaksjoner og strategier, uavhengig av om vedkommende har en åpen eller skjult tilnærming til stammingen.

5.5 Oppfølging både profesjonelt og personlig, og betydningen av dette

En av deltakerne beskrev at det mest virkningsfulle i den logopediske behandlingen, var å oppnå i større grad en åpen og ærlig dialog rundt stammingen. Her opplevdes det hensiktsmessig å få kunnskap om taleflytvansken, og snakke åpent og fritt om hvordan den

påvirket livet etter flere år med håndteringsstrategier i det skjulte. Dersom vi tar et tilbakeblikk til Douglass (2019, s. 8) sin studie, ser vi et sentralt likhetstrekk med funn fra studien. Her kom det blant annet frem at en deltaker opplevde strategier og teknikker for økt taleflyt som mindre virkningsfullt, og savnet i større grad hvordan han kunne håndtere stammings innvirkning på livet i sin helhet. En av deltakerne hevdet at han visste godt hvilke strategier som fungerte best for ham, og ønsket i større grad logopedisk oppfølging med fokus på samtale, dialog, åpenhet og kunnskap. Sønsterud et al. (2019) fant i sin studie ut at 2 av deres totalt 21 deltakere (9,5%), vurderte emosjonelle aspekter ved behandlingen som det viktigste, og 16 deltakere (76%) ønsket i tillegg et fokus på fysiske og atferdsmessige aspekter. Som Sønsterud et al. (2019) påpeker, kan personlige mål hos mennesker som stammer befinne seg på et bredt kontinuum med individuelle faktorer. Formålet med logopedisk oppfølging og behandling kan dermed variere i stor grad fra person til person, som dermed belyser viktigheten av å se denne gruppen fra et individsentrert perspektiv.

Freud og Amir (2020) hevder i sin studie at personer med høyere grad av motstandsdyktighet har bedre forutsetninger for å håndtere stammingen på en mer hensiktsmessig måte. Hvis vi trekker paralleller med studien til Plexico et al. (2009) som undersøkte mestringsrespons hos voksne som stammer, omhandler en av kategoriene det å ta ansvar for å endre strategier og tilnæringsmåter i kommunikative settinger, fremfor å unngå dem. Flere av deltakerne påpekte at de hadde nådd et punkt, der verdien av å hindre at stammingen skulle legge føringer for valg i livene deres, var viktigere enn selve frykten. Dette samsvarer med mine funn, der blant annet en deltaker beskrev betydningen av å ha et sosialt yrke og bevare sin sosiale personlighet, til tross for stammingen og ubehaget denne medførte. En annen deltaker, derimot, har i større grad opplevd at stammingen har kontrollert blant annet yrkesvalg og mulighetene rundt å utforske romantiske relasjoner. Han fortalte at han bevisst unngikk å flørte med jenter i frykt for å bli avvist, samt valgte et yrke som stilte lite krav til sosial samhandling. Det kom i tillegg frem av intervjuet med denne deltakeren, at han kom fra en turbulent familie som ofte var på reisefot, og opplevde lite støtte og åpenhet vedrørende stammeproblematikken. Tuva på sin side, fortalte varmt om sin familie og graden av støtte hun har fått fra nærmiljøet rundt. Dette kan forklare betydningen av motstandsdyktighet, støtte og ressurser fra personenes nærmiljø, når det gjelder håndteringsstrategier og forholdet til egen stamming. I samsvar med Freud og Amir (2020), kan vi se en tendens til at støtte fra nærpersoner og miljø rundt, samt trygge og forutsigbare rammer, kan være av verdifull betydning for personen og dens stammehåndtering. En av deltakerne fortalte også om at han

har valgt å omfavne stammingen, fremfor «å la seg bli kua av det». Her ser vi varierte tilnæringsmåter og strategier til grunn for håndteringen av stammeatferd. Håndteringen av stamming er i bunn og grunn opp til personen selv, men årsakene som kan ligge bak valget, ser vi kan påvirkes av ulike miljøfaktorer.

Som ledd i ICF-modellen, er kontekstuelle faktorer en viktig del av individets liv (ICF, 2001). Det kan dreie seg om faktorer på et personlig plan, som for eksempel personlighet og atferdsmønstre, alder, erfaring, mestringsstrategier, levesett etc. En av deltakerne i studien min beskrev seg selv som en rolig mann som liker å trekke seg tilbake fra støy og sosiale settinger. Han var selv usikker på hva som har ført til hva – er det hans stille og sjenerte personlighet som har medført en skjult stammehåndtering, eller er det stammingen hans som har påvirket personligheten? Antageligvis finnes det ikke ett korrekt svar, men det er likevel relevant å ta i betraktning kontekstuelle faktorer rundt personer som stammer skjult. I tillegg understreket han at hans turbulente familieforhold har påvirket selvbilde og forholdet til egen stamming i stor grad, samt at yrkesvalget er basert på lite språklig kontakt. De kontekstuelle faktorene i ICF-modellen ser vi også kan dreie seg om miljøfaktorer som hjem og arbeidsplass (ICF, 2001). Andre deltakere i studien min, trakk frem deres åpenhet med familie og venner, samt opplevd støtte fra nærmiljøet. Valget av yrket var i tillegg uavhengig av stammeproblematikken. Vi ser at individ- og miljøfaktorer kan virke inn på ulike måter, og være av betydning for stammehåndtering og forholdet til egen stammeatferd.

5.6 Mulige årsaker til å skjule - ser vi tendenser til sammenhenger?

I forkant av intervjuene hadde jeg en slags forventning og en forforståelse om at deltakerne hadde opplevd en spesifikk opplevelse som ble et vendepunkt for dem. Dette kunne være en hendelse de husket spesielt godt, som hadde satt spor hos dem og medførte at de valgte å håndtere stammingen sin skjult i frykt for gjentakelse. Gjennom intervjuene opplevde jeg ikke at en slik hendelse har blitt et avgjørende vendepunkt i livet. Flere av dem beskrev episoder fra skolegang og i det private liv, som de husket godt, men den skjulte stammingen ble ikke et resultat av et slikt minne. Den skjulte stammehåndteringen virket å være en gradvis overgang, fremfor et bevisst valg relatert til en ubehagelig episode. Vi kan se flere likhetstrekk omkring følelser knyttet til stammeøyeblikk hos samtlige, der flere har fortalt om blant annet skam, frykt, stress, ydmykelse og usikkerhet i større eller mindre grad, som assosierte følelser.

Ett av forskningsspørsmålene mine handler om mulige motiv som ligger til grunn for skjult stammehåndtering. Ordunngåelse, kontrollbehov og opplevelse av flytende tale kan være sentrale elementer i hvorfor deltakerne skjuler stammingen, som Sønsterud et al. (2022) løfter frem som funn i sin forskning. Det kan være enkelte ord som er ekstra vanskelige å uttale, eller at vedkommende opplever i liten grad å ha kontroll over stammingen, samt flyt i talen, som kan utløses i skjult håndtering.

Sønsterud et al. (2022) løfter i sin studie frem begrepet kontekst-sensitivitet i møte med personer som stammer og hvordan vedkommende håndterer sin stammeatferd. Innledningsvis nevnte jeg begrepet funksjonell kontekstualisme, samt verdien av et helhetlig blikk på multifaktorielle årsaksforhold og håndteringsstrategier knyttet opp mot stamming. Sønsterud og kollegaene (2022) understreker at det kan foreligge svært ulike faktorer til hva som kan trigge frem stammeatferd, fra èn situasjon til en annen. De trekker i tillegg frem at unngåelsesatferd kan fremtre på forskjellige nivåer, både i form av tale-, ord- og situasjonsunngåelse. Hos en av deltakerne kom det frem at han opplevde å grue seg i flere dager i forkant av en muntlig presentasjon på skolen. Denne skulle vise seg å gå over all forventning, til tross for et stort publikum. I friminuttet etterpå sammen med et fåtall av venner, stammet han. Dette var to svært ulike situasjoner, der den muntlige presentasjonen krever betydelig mer ekspressive ferdigheter og muntlig fortellerevne, samtidig å stå foran et stort publikum. Her ser vi verdien av en helhetlig og kontekst-sensitiv tilnærming og forståelse omkring stammeatferd. Hvordan personen håndterer og opplever stammingen sin i èn situasjon, kan vise seg å være helt annerledes i neste. Det kan være vanskelig å forutsi hvordan stammingen fremtrer, og hvordan en velger å håndtere stammeøyeblikket i den gitte situasjonen. Vi ser her at stamming og valg av håndteringsstrategier ikke er en kontinuerlig og lineær prosess. Dette kan imidlertid vise et komplekst bilde av bakenforliggende årsaksforhold og intensjoner ved å skjule stamming.

6.0 Avslutning

Målet med denne studien var å gå dypere til verks rundt fenomenet skjult stamming og mulige årsaker og intensjoner for å velge en skjult håndteringsstrategi. Jeg ønsker ikke å konkludere denne oppgaven med et klart svar. Det er tydelig at det er store variasjoner i historiene deltakerne har fortalt, samt at stamming som taleflytvanske er å anse som en subjektiv opplevelsesbasert vanske. Utvalget mitt i studien er basert på 5 deltakere, som kun er et fåtall av den representative gruppen med skjult stamming, og er ikke nødvendigvis i samsvar med andre personer som stammer skjult. Likevel håper jeg at funnene som er gjort i denne studien kan øke vår forståelse i møte med personer som stammer skjult, og bidra i kunnskapsutviklingen på dette fagfeltet. Det er viktig tema som er i vekst når det gjelder forskning og kunnskap, og det er behov for et større forskningsgrunnlag.

Gjennom 5 kvalitative intervjuer av voksne personer som selv har skjult eller fremdeles skjuler stamming, har jeg forsøkt å tilføre ny kunnskap og øke forståelsen for hvordan det oppleves fra et førstepersonperspektiv. Gjennom denne studien, kan vi se flere fellestrekk når det gjelder subjektive opplevelser og reaksjoner i tilknytning til stammehåndtering og hvilke konsekvenser det å skjule kan ha.

Et viktig funn som jeg ønsker å trekke frem er frykten for å skille seg ut blant et publikum. Å møte mennesker man ikke treffer så ofte i det daglige, ble løftet frem som ekstra vanskelig for enkelte. Det å «avsløre» seg som en person som stammer, var for flere av deltakerne assosiert med frykt, særlig i perioder med adekvat taleflyt og gode mestringsopplevelser med å «lykkes» med å ivareta en flytende taleidentitet.

Når det gjelder konsekvenser stammingen har medført, står disse på et bredt og variert kontinuum i studien. Flere av deltakerne fortalte at stammingen ikke har lagt spesifikke føringer for valg i livet deres i stor grad, men stammingen og frykten for at den skal fremtre har i noen tilfeller begrenset sosial deltakelse og selvtillit. Hos en av deltakerne har stammingen tydelig vært til hinder for flere områder og muligheter i livet, særlig sosiale, yrkesmessige og relasjonelle områder. I utforskningen av kjærlighetsforhold, fortalte han at han satte grenser for seg selv, for å beskytte seg mot ubehag og eventuell avvising. Valg av yrke som sjåfør, til tross for lite interesse for bilkjøring, begrunnet han med kravet om lite sosial og muntlig kontakt.

Et annet sentralt funn var frykten for negative lytterreaksjoner, som ofte kunne resultere i unngåelsesatferd i større eller mindre grad hos flere. Når det er sagt, fortalte flere av deltakerne at de ikke hadde opplevd mobbing, og flere understreket at de har blitt møtt med utelukkende positiv og forståelsesfull respons vedrørende stammingen sin. Likevel påpekte en av deltakerne at hennes selvbevissthet på egen stammeatferd, gjorde at hun tenkte lytterne rundt la merke til det i samme grad som hun selv.

Temaer og ord som var gjennomgående i intervjuene, er «selvbilde», «frustrasjon», «frykt», «energi» og det å føle seg alene om å stamme, og vi kan gjennom historiene og opplevelsene som ble fortalt, se at stammingen i større eller mindre grad påvirker personen og ulike deler av livet. Det var store variasjoner i opplevd støtte og logopedisk oppfølging, der noen har blitt fulgt opp av logoped store deler av livet, og andre ikke. Enkelte beskrev den logopediske behandlingen som mest virkningsfull, når fokuset lå på en åpen dialog, samtale og kunnskap om stamming, mer enn en teknisk tilnærming med innlæring av strategier. Når det gjelder støtte fra nærpåsoner rundt, har enkelte av deltakerne brukt familie og venner i stor grad. Andre har kun et fåtall i sin nære omgangskrets som vet om stammingen, og som de går til for råd og støtte.

Hva tar jeg med meg av læring og ny kunnskap fra denne studien? Først og fremst tar jeg med meg at stamming og måten man velger å håndtere stamming på, er svært individuell. Det hørbare og auditive uttrykket lytterne oppfatter, er ikke nødvendigvis i samsvar med de selvopplevde elementene som kan ligge bak, alvorlighetsgrad og hvor mye stammingen preger den enkelte. Et tilsynelatende flytende talepreg kan likevel fordre mye strev og kognitiv innsats, for å holde taleflytidentiteten «i sjakk» som flere av deltakerne har fortalt. Når det er sagt, kan stamming samt skjult stammehåndtering medføre konsekvenser i ulik grad. For noen kan en slik type stammehåndtering innvirke på mange områder som eksempelvis tilbaketrekking fra sosiale settinger eller å unngå å utforske romantiske relasjoner. For andre spiller faktorer som dagsform og søvn inn på mengden stammeatferd, selvfølelse og energinivå, i gode perioder plages en ikke så mye av stamming. Disse variasjonene i hvordan stamming kan oppleves og håndteres, ga meg som fremtidig logoped ny innsikt innenfor denne delen av logopedien.

6.1 Veien videre mot en bredere og mer nyansert forståelse av skjult stamming

Avslutningsvis ønsker jeg å foreslå relevante områder ved skjult stamming, som har behov for mer forskning i fremtiden. Det kunne vært interessant å forske videre på betydningen av

kontroll, det vil si i hvilken grad personer som stammer opplever av å ha kontroll over stammingen i ulike situasjoner. Hvor viktig er opplevelsen av kontroll, og hvordan påvirker dette kontrollbehovet funksjonen på sosiale, emosjonelle, og andre viktige livsområder? Kan svak opplevelse av kontroll begrense eller innvirke den sosiale, samfunnsmessige eller relasjonelle fungeringen og utfoldelsen? Og hvilke alternative løsninger kan oppstå, ved at personer som stammer skjult vil gjenopprette kontrollen over egen taleflyt? Kan dette gå på bekostning av sosial deltakelse? Kontrollbehovet og unngåelsesatferd kan påvirke hverandre, men her er det nødvendig med et rikere forskningsgrunnlag for å se sammenhengen mellom disse faktorene.

I problemstillingen og i diskusjonskapittelet har jeg valgt å bruke begrepet «håndteringsstrategi». I forskningslitteraturen brukes ofte begrepet «unngåelsesstrategi» som for meg kan virke som et mer negativt ladet ord. I prosessen med å intervju deltakerne og analysere deres fortellinger og erfaringer, ble jeg mer bevisst på valg av ord og viktigheten av forståelse av den helhetlige konteksten. I tråd med den funksjonelle kontekstualismen, kompleksiteten og de multifaktorielle elementene rundt stamming, ønsket jeg å møte deltakerne med en forståelse for at de har valgt å håndtere stammeøyeblikkene i de gitte situasjonene. For dem kan det være riktig å skjule stammingen, uten at dette skal påberope «feil» i deres strategivalg. Håndteringsstrategier og hvordan disse kan komme til uttrykk på ulike måter ut ifra et gitt situasjonsbilde, kunne vært interessant å forske videre på i fremtiden. Kan håndteringsstrategier variere hos samme person, og hvilke forhold kan påvirke hvordan vedkommende velger å løsrive seg fra et stammeøyeblikk? Dette er temaer som det bør settes mer søkelys på, mot økt kunnskap ved denne delen av logopedien.

Litteraturliste

- Bajaj, G., Varghese, A. L., Bhat, J. S. & Deepthi, J. (2014). Assessment of Quality of Life of People Who Stutter: A Cross-sectional Study. *Rehabilitation process and outcome*, 2014(2014), 37-50. <https://doi.org/10.4137/RPO.S19058>
- Beitchman, J. H., Wilson, B., Johnson, C. J., Atkinson, L., Young, A., Adlaf, E., Escobar, M., & Douglas, L. (2001). Fourteen-Year Follow-up of Speech/Language-Impaired and Control Children: Psychiatric Outcome. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40(1), 75–82. <https://doi.org/10.1097/00004583-200101000-00019>
- Briley, P. M. & Kalinowski, J. S. (2016). General Vulnerability to Stuttering: The Experience of Stuttering and Conditions Bringing About Invulnerability. *Med Hypotheses*, 93, 55-61. <https://doi.org/10.1016/j.mehy.2016.05.016>
- Constantino, C. D., Manning, W. H. & Nordstrom, S. N. (2017). Rethinking covert stuttering. *Journal of Fluency Disorders*, 53, 26-40. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2017.06.001>
- Craig, A., Blumgart, E. & Tran, Y. (2009). The impact of stuttering on the quality of life in adults who stutter. *J Fluency Disord*, 34(2), 61-71. <https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2009.05.002>
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Douglass, J. E., Constantino, C., Alvarado, J., Verrastro, K. & Smith, K. (2019). Qualitative investigation of the speech-language therapy experiences of individuals who covertly stutter. *Journal of Fluency Disorders*, 61, 105713. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2019.105713>
- Erickson, S., & Block, S. (2013). The social and communication impact of stuttering on adolescents and their families. *Journal of Fluency Disorders*, 38(4), 311–324. <https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2013.09.003>
- Flick, U. (2014). Qualitative data analysis. *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage Publications Ltd, 365-376.

- Fogle, P. (2019). *ESSENTIALS OF COMMUNICATION SCIENCES & DISORDERS*. Navigate.
- Freud, D. & Amir, O. (2020). Resilience in people who stutter: Association with covert and overt characteristics of stuttering. *J Fluency Disord*, 64, 105761-105761. <https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2020.105761>
- Freytag, P. V. & Young, L. (2017). *Collaborative Research Design : Working with Business for Meaningful Findings*. Springer Singapore Pte. Limited. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/nord/detail.action?docID=5061450>
- Gilje, N. & Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger - Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Universitetsforlaget.
- Guitar, B. (2014). *Stuttering : an integrated approach to its nature and treatment* (4. utg.). Lippincott Williams & Wilkins.
- Halås, C. T., & McGuirk, J. (2021). Det vitenskapelige essayet i profesjonsforskning: en kritisk utprøvende metode. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 18(1), 5–14. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3010-2021-01-02>
- Hayes, S. C., Strosahl, K. D. & Wilson, K. G. (2018). *Aksept og verdibasert atferdsterapi (ACT) MINDFUL ENDRING – PROSESS OG PRAKSIS*. Arneberg Forlag.
- International classification of functioning, disability and health : ICF. (2001). World Health Organization.
- Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2021) *INTRODUKSJON TIL SAMFUNNSVITENSKAPELIG METODE*. (6. utg.). Abstrakt forlag.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Interviews Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. (2. utg.). SAGE Publications.
- Manning, W. & Beck, J. G. (2014). The role of psychological processes in estimates of stuttering severity (vol 38, pg 356, 2013). *Journal of Fluency Disorders*, 40, 4-4. <https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2014.05.002>
- Mayo, R. & Mayo, C. M. (2010). Would you date a person who stutters? College Students Respond. *The Journal of Stuttering Therapy, Advocacy & Research*.
- Moon, K. & Blackman, D. (2014). *A Guide to Understanding Social Science Research for Natural Scientists: Social Science for Natural Scientists*. <https://doi.org/10.1111/cobi.12326>

- Plexico, L. W., Manning, W. H. & Levitt, H. (2009). Coping responses by adults who stutter: Part I. Protecting the self and others. *Journal of Fluency Disorders*, 34(2), 87-107. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2009.06.001>
- Sheehan, J. G. (1970). *Stuttering : research and therapy*. Harper & Row.
- Sønsterud, H., Feragen, K. B., Kirmess, M., Halvorsen, M. S. & Ward, D. (2020). What do people search for in stuttering therapy: Personal goal-setting as a gold standard? *Journal of communication disorders*, 85, 105944. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2019.105944>
- Sønsterud, H., Howells, K. & Ward, D. (2022). Covert and overt stuttering: Concepts and comparative findings. *Journal of communication disorders*, 99, 106246-106246. <https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2022.106246>
- Weeks, G. R. (Red.). (1991). *Promoting Change through Paradoxical Therapy*. BRUNNER/MAZEL, INC.
- Tichenor, S. E. & Yaruss, J. S. (2019). Group Experiences and Individual Differences in Stuttering. *Journal of Speech, Language and Hearing Research (Online)*, 62(12), 4335-4350. https://doi.org/https://doi.org/10.1044/2019_JSLHR-19-00138
- Van Riper, C. (1982). *The nature of stuttering*. Prentice-Hall.
- Ward, D. (2018). *Stuttering and cluttering* (2. utg.). Routledge.
- WHO/World Health Organization (2022). International Classification of Diseases 11th revision (ICD-11) for Mortality and Morbidity Statistics (Version 01/2023). https://icd.who.int/browse11/l-m/en?fbclid=IwAR2MS_5Nz2rH5Jn86NC3Ts10wgscDFRNzslAY78YR9YnA6RkPSeR1I5F0oc#/http%3A%2F%2Fid.who.int%2Ficd%2Fentity%2F33269655
- Yairi, E. & Ambrose, N. (2013). Epidemiology of stuttering: 21st century advances. *Journal of Fluency Disorders*, 38(2), 66-87. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2012.11.002>
- Yaruss, J. S. & Quesal, R. W. (2004). Stuttering and the International Classification of Functioning, Disability, and Health (ICF): An update. *Journal of communication disorders*, 37(1), 35-52. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0021-9924\(03\)00052-2](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0021-9924(03)00052-2)

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide

Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Vedlegg 3: Svarbrev fra NSD (Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste)

Intervjuguide

Tittel: Skjult stamming - intensjoner og mulige konsekvenser

Problemstilling: *Skjult stamming – hvilke intensjoner ligger til grunn for en slik håndteringsstrategi?*

Med tilhørende forskningsspørsmål:

1. Hvilke mulige motiver ligger til grunn for å skjule stamming?
2. Hvilke konsekvenser kan det å skjule ha?
3. Hva vil du vurdere som best mulig støtte? (Logoped, psykolog, nærpersoner etc)

Introduksjonsspørsmål

- Kan du fortelle litt om deg selv? (Jobb, utdanning, alder, personlighet)
- Hva jobber du som?
- Hvordan ville en kamerat/familiemedlem beskrevet deg?
 - o Tre nøkkelord som beskriver din personlighet
- Informere om studien med rettigheter og personvern hensyn
- Har du noen i din familie som du vet om, som stammer? Stammer de åpent, skjult?

Hovedspørsmål:

Kategori 1/forskningsspørsmål 1 – motiver som ligger til grunn for å skjule stamming

- Har det vært noen enkeltopplevelser som du husker spesielt godt, som har satt sine spor? (både negativt og positivt)
 - o Si gjerne noe mer om det
 - o Har noen opplevelser blitt et vendepunkt for deg?
 - o For eksempel i skole, arbeidsliv, familie, venner, idrett, relasjoner
- Hva slags forhold har du til din egen stamming?
 - o Hvilke følelser assosierer du til når du stammer? (skam, frykt, lettelse, unngåelse etc.)
- Når ble du bevisst på at du stammet?
 - o Og når begynte du å skjule den?
- Hvilke tilpasninger gjør du, dersom du kjenner at du begynner å stamme?
- Hvilke reaksjoner har du opplevd eller enda opplever å få fra de rundt, dersom du har et stammeøyeblikk?

Kategori 2/forskningsspørsmål 2 – konsekvenser ved å skjule stamming

- Har den skjulte stammingen lagt føringer for noen valg i livet ditt? (Utdanning, jobb, skole, venner, sosialt, idrett)
- Hvordan har stammingen påvirket deg som person?
- Har stammingen påvirket deg i negativ eller positiv retning?
- Har den gitt deg noen ekstra egenskaper/ferdigheter?
- Hvor stor del av hverdagen preger stammingen deg?
 - o Tenker du på den hver dag? Noen ganger i uka? Sjeldent/av og til?
- Hvor mye energi bruker du på å skjule stammingen din?

Kategori 3/forskningsspørsmål 3 – hva vil du vurdere som best mulig støtte?

- Har du fått hjelp/oppfølging fra logoped?
 - o Hvis ja, hvor lenge?
- Hva slags logopedisk behandling har du fått?
 - o Hva har vært virkningsfullt og ikke?
- Har du noen tanker om hvilken støtte som har vært virkningsfullt for deg?
 - o For eksempel familie, venner, psykolog, logoped?
 - o Er det noe som har fungert bedre enn andre? Hvorfor tror du det?
- Kan du beskrive litt om den støtten du har mottatt fra de rundt deg? Både profesjonelle og nære

Til slutt:

- Er det noen ting eller temaer som vi ikke har snakket om, som du vil si noe om? Noe du savner?

Informasjonsskriv

Vil du delta i forskningsprosjektet

Skjult stamming – intensjoner og mulige konsekvenser

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å belyse skjult stamming og dens innvirkning. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Jeg er mastergradsstudent i Logopedi ved Nord Universitet, og skal den kommende våren skrive min avsluttende masteroppgave innenfor et logopedisk emne. Formålet med prosjektet er å undersøke nærmere fenomenet skjult stamming og hvilke forhold som kan gjøre at personer velger å håndtere stammingen sin skjult.

Min problemstilling er:

Skjult stamming - hvilke intensjoner ligger til grunn for en slik håndteringsstrategi?

For å besvare denne, ønsker jeg å underbygge den med følgende forskningsspørsmål:

1. Hvilke mulige motiver ligger til grunn for å skjule stamming?
2. Hvilke konsekvenser kan det å skjule ha?
3. Hva vil du vurdere som best mulig støtte? (Logoped, psykolog, nærpersoner etc)

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Nord Universitet er ansvarlig for prosjektet, herunder Hilda Sønsterud som prosjektansvarlig og veileder.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du mottar dette informasjonsskrivet fordi din logoped har foreslått deg som aktuell deltaker for prosjektet, eller du er medlem av Norsk interesseforening for stamming og løpsk tale (NIFS) på Facebook.

Hva innebærer det for deg å delta?

Dersom du velger å delta på denne studien, vil det innebære at jeg gjennomfører et intervju med deg på ca. 45 minutter. Det vil handle om hva slags forhold du har til skjult stamming i ditt liv, om hvilke konsekvenser den eventuell gir/har gitt, og om du har mottatt noen form for

støtte eller hjelp, som har vært til nytte for deg. Jeg tar lydopptak og notater av dine svar i intervjuet, som senere vil slettes.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Lydopptakene fra intervjuet vil kun jeg ha tilgang til. Alle deltakere i studien vil anonymiseres gjennom hele oppgaven, og kontaktopplysninger vil bli slettet og byttet ut med et fiktivt navn. Dermed er det ikke mulig å identifisere deg gjennom min masteroppgave, eller i senere publikasjoner.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er innen 31.08.23. Etter denne perioden vil all identifiserbar informasjon slettes.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Nord Universitet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Guro Apold Korsbrekke, student. E-post: guro.korsbrekke@student.nord.no Telefon: 413 65 101
- Hilda Sønsterud, veileder/prosjektansvarlig. E-post: hilda.sonsterud@nord.no Telefon: 951 66 836

- Vårt personvernombud: Toril Irene Kringen, personvernombud@nord.no, +47 74 02 27 50

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Hilda Sønsterud
(Forsker/veileder)

Guro Apold Korsbrekke
(student)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Skjult stamming – mestrings eller unngåelse?* og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju om personer som stammer skjult

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

[Meldeskjema](#) / [Å stamme i hemmelighet - hvorfor?](#) / Vurdering

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer

139392

Vurderingstype

Standard

Dato

16.11.2022

Prosjekttittel

Å stamme i hemmelighet - hvorfor?

Behandlingsansvarlig institusjon

Nord Universitet / Fakultet for lærerutdanning og kunst- og kulturfag / Logopedi, spesialpedagogikk, tilpasset opplæring

Prosjektansvarlig

Hilda Sønsterud

Student

Guro Korsbrekke

Prosjektperiode

02.01.2023 - 31.08.2023

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Særlige

Lovlig grunnlag

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Uttrykkelig samtykke (Personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 31.08.2023.

[Meldeskjema](#)

Kommentar**OM VURDERINGEN**

Personverntjenester har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket.

Personverntjenester har nå vurdert den planlagte behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at behandlingen er lovlig, hvis den gjennomføres slik den er beskrevet i meldeskjemaet med dialog og vedlegg.

VIKTIG INFORMASJON TIL DEG

Du må lagre, sende og sikre dataene i tråd med retningslinjene til din institusjon. Dette betyr at du må bruke leverandører for spørreskjema, skylagring, videosamtale o.l. som institusjonen din har avtale med. Vi gir generelle råd rundt dette, men det er institusjonens egne retningslinjer for informasjonssikkerhet som gjelder.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger, særlige kategorier av personopplysninger om helseopplysninger frem til 31.08.2023.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

For alminnelige personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a.

Behandlingen av særlige kategorier av personopplysninger er basert på uttrykkelig samtykke fra den registrerte, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a og art. 9 nr. 2 a.

PERSONVERNPRINSIPPER

Personverntjenester vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen:

- om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Vi vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20).

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

Ved bruk av databehandler (spørreskjemaleverandør, skylagring, videosamtale o.l.) må behandlingen oppfylle kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29. Bruk leverandører som din institusjon har avtale med.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilken type endringer det er nødvendig å melde:

<https://www.nsd.no/personverntjenester/fyll-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema>

Du må vente på svar fra oss før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Vi vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet i tråd med den behandlingen som er dokumentert.

Kontaktperson hos oss: Olav Rosness

Lykke til med prosjektet!